

MÁTÉ GÁBOR

Tanúvallatás a Dél-Dunántúl 1683–1685-ös elpusztításáról

(Forrásközlés)¹

Takács Lajos emlékére

AZ IRATRÓL

A herceg Esterházy család levéltára egy különleges forrásértékű tanúvallatást őriz, mely a végvidéki magyar katonák hódoltsági területeket érintő fosztogatásait, gyilkosságait és egyéb kártételeit vizsgálja.² Az irat új adatokat szolgáltat a török világ végnapjainak hadikronológiájához, és páratlan néprajzi adatokkal gazdagítja a somogyi és tolnai népesség mindennapjaira vonatkozó ismereteinket. A forrásra Filep Antal hívta fel a figyelmemet, aki Takács Lajostól szerzett értesüléseket annak létezéséről. A kiváló történeti néprajzos a halála előtti hónapokban fedezte fel az iratot, ám publikálására már nem kerülhetett sor.³ A forrás közzétételével Takács Lajosra szeretnék emlékezni, aki tervszerű és tematikus levéltári forrásfeltárásaival a mai történeti néprajzi kutatások számára is zsinórmértékül szolgál.

Mivel az anyag igen terjedelmes, jelen közlés csak a forrás publikálására szorítkozhat. Értelmezésének a közeljövőben külön tanulmányt szentelek. A következőkben röviden bemutatom az irat tartalmát, a tanúvallatás körülményeit és a szövegközlés módját. A cselekmény leírásakor nem tárgyalom részletekbe menően az irat tartalmát, csak a konfliktusok okáról és arról a történelmi helyzetről írok, melyben a tanúvallatás(ok)ra sor került. 1683 és 1685 között a Balaton-felvidéki véghelyek (Veszprém, Tihany, Tapolca, Vázsonykő, Csobánc), kisebb részt a bakonyi erődök kato-

¹ A szerző a tanulmány készítése idején az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjában részesült (BO/00620/14/1).

² MNL Esterházy család hercegi ágának levéltára P 125, 50. csomó, 11347. (Esterházy Pál nádor pénzügyi és gazdasági iratai – Vallási és nyomozási jegyzőkönyvek. Tanúkihallgatások 1661–1695)

³ A forrást R. Várkonyi Ágnes (1964) is használta Vak Bottyánnal kapcsolatos rövid munkájában, tehát annak első tudományos felhasználása nem Takácséhoz kötődik. Takács bizonyosan készült az irat publikálására, de tudomásom szerint sehol sem írt róla, hagyatékában az irat xerox másolatban van. Néprajz Múzeum, Ethnológiai Adattár 10/2003. (A Dél-Dunántúl pusztulása 1684-ben című dosszié)

nái (Sümeg, Pápa, Devecser, Csesznek) és a légrádi, dörnyei, zalavári őrség tagjai a kortárs tanúk szerint „*elpusztították*”, „*felprédálták*” a somogyi és tolnai falvakat. Olyan sokféle és annyira jelentős károkat okoztak, hogy a térséget ért kártételeket az – irat kérdőpontjai között is szereplő – „*elpusztítás*” kifejezéssel lehet csak összefogóan leírni. Az első atrocitást 1683 telén (Szent Miklós ünnepe táján) követték el, és az erőszakos károkozások az első tanúvallatás előtti hetekben sem értek még véget, vagyis legalább 16 hónapon át tartottak. Az iratban leggyakrabban Somogy, Somogyság elpusztítását emlegetik a tanúk, de kiderül, hogy a végbeliek célkeresztjében nemcsak a mai Somogy állt, hanem a Tolnában fekvő Tamási-, Koppányi-, Tabódi-mező és a Kapos melléke is, sőt az őrségek tagjai Szekszárd alá is eljutottak, keleten a Duna, délen a „*Mecsek tája*” jelöli ki a pusztítás hatósugarát. A súlypont azonban a Kapos, a Sió, a Balaton és a Kaposvár–Fonyód vonal közé esett. A pusztítás nem volt tekintettel a falvak nemzetiségére sem, rác és magyar falvak egyaránt ki voltak téve a rablók károkozásainak. Úgy tűnik viszont, hogy a végbeli katonák elkerülhették a nagyobb létszámú őrséggel megrakott török várakat, legalábbis a tanúk Koppány, Kaposvár, Szekszárd, Simontornya stb. őrségével való harcokat nem említenek. Az iratból feltáruló események inkább rajtaütések, lesvetések és rablások láncolatának nevezhetők, semmint az országrész birtoklásáért vívott küzdelemnek. Vélhetően nemcsak a prédaéhség vezette a dúló-fosztó végbelieket, hanem katonai célok is, melyre például abból is gondolhatunk, hogy egy tanú (Vincze Péter) „*vitézkedésként*” beszéli el Dombóvár megrohanását, és mintegy ellenpéldaként említi a prédált gabona cséplésével foglalkozó katonák tevékenységét. A vitézkedés hozadéka volt, hogy a katonák számos kisebb erődöt „*megvettek*”, vagyis elfoglaltak. Bizonyosan ilyen volt Fok, Pincehely és Ozora erődje, másokat, úgymint Döbröközt, Dombóvárt csak „*fölverték*”, vagyis el nem foglalták, de őrségükkel harcba bocsátkoztak és valószínűleg fel is égették azokat. A haditettek közé tartozik továbbá, hogy megverték egy törökökből és „*futott rácokból*” álló kisebb sereget is, amely a Sárvíz egyik szigetére húzódott.⁴ A seregjárások kiindulópontja Fok volt, amit a katonák mintegy előretolt bázisként használtak. Az eseményeket a kétségtelen katonai eredmények ellenére sem lehet felszabadításként vagy tartós hódításként értékelni, mert az akciókat több időpontban és helyszínen, majdhogynem rivalizáló katonai csoportosulások hajtották végre a tisztek parancsa nélkül, ám azok beleegyezésével. A csapatok az összehangolatlanság miatt nem lehettek képesek komolyabb erőd bevételére, vagy érthettek el nagyobb visszhangot kiváltó katonai sikereket. Ráadásul az így kézre került erődöket vélhetőleg el is vesztették, pusztán hagyták. Fokot bizonyosan kiürítették, hiszen egy tanú annak „*pusztán hagyását*” említi, és talán egy ellencsapásra utal az az adat, miszerint Tihany vára egy tűzvészben leégett. Egyértelmű adatok hiányában azonban mindez csak feltételezés marad. Az viszont bizonyosan látszik, hogy az akciók célja a fogyasztható javak (élelem, bor) elrablása és elfogyasztása, a házaknál, pincékben, vermekben őrzött holmik, portékák (mindennemű ingóságok) eltulajdonítása volt. A védtelen lakosságtól gyakran pénzt zsaroltak. Ennek érdekében a végbeliek a helyiek kínzásától sem rettentek vissza. A pénzüket rejtegető férfiakat és asszonyokat válogatott kínzásoknak vetették alá. Az ellenszegülőket legyilkolták. A legnagyobb hasznot azonban mégsem a pénzrablásból húzták, hanem a lábasjószág (marha, juh, kecske, ló) elhajtásából és értékesítéséből. A „*marhahajtásból*” származó jövedelemből nemcsak a rabló, fosztogató katonák, hanem a véghelyek magasabb rangú katonái is (vajda, alkapitány, kapitány) részesültek, sőt néhányukat magukat is ott látjuk a marhahajtók között. A vallomásokból kiderül, hogy a tisztek a marhahajtás engedélyezéséért az átvonuló marhákból részt szedtek, s az így nyert falkákat, seregeket saját jószágukként értékesítették. A marhákat az elrabolt portékával együtt kótyavetyére hányták, mégpedig Veszprémben és Devecserben.

Az élelmet kereső katonák feltehetőleg nem tartottak ellencsapástól vagy ellenszegüléstől, mert gyakran több napig egy helyben tartózkodtak, ettek-ittak, akadt olyan eset is, hogy a gabona cséplé-

⁴ Az egyik tanú a Mecsek tájára (Holláth Miklós), a másik a Sár réjtjébe (Pacskod Miklós) helyezi azt a szigetet, ahol a törökökből és rácokból álló, mintegy négyszáz fős csapat meghúzódott.

sét és örletését is kivárták.⁵ Az akciókat Somogyról származó kalauzok, „előttük járók” vezették, és ami még meglepőbb, a rabló, fosztogató katonák között is szép számmal találunk olyan somogyiakat, akik a magyar oldalra álltak, majd egykori lakhelyüket, pátriájukat fosztogatták. Ez a mai szemmel nézve meghökkentő, ám a történelemben nem példátlan jelenség a somogyi eseményekben annyira hangsúlyos volt, hogy egyes tanúk főként őket, vagyis a Somogyról a véghelyekbe „bement” hajdúkat tették felelőssé a Somogyság pusztulásáért. Ennek fényében talán nem is meglepő, hogy a jobbágyság nem idegenek rajtaütéseként élte meg az eseményeket, hanem a magyar végházak katonáinak túlkapásaként, olyan égbe kiáltó igazságtalanságként, amelyet csak a földesuruk és a felettük örökdő végbeliek orvosolhatnak.⁶ Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a „szegény marhakereső emberek” marháik és javaik elrablása okán földesuruk elé járultak, azt várván, hogy segítő kezet nyújt szekerük, marháik, portékájuk visszaadásában, vagy megtéríti a felprédált, elveszejtett javakat. Csalódnuk kellett, mert a panasztevők többségét megszegényítették, keményen megverték, sőt az orgazdák a gyilkosságtól sem riadtak vissza.

A forrás nagyszámú esetet felvonultatva mutatja, hogy Bécs ostroma és az azt követő felszabadító harcok között hogyan pusztultak el a még élő falvak, miként rabolták el a parasztok termését, marháit, vetőmagját és ingóságait. A nagy seregek átvonulása és az iratban szereplő példákhoz hasonló fosztogatások együttesen járultak hozzá a pusztasodás elharapódzásához és a falvak elnéptelenedéséhez. Természetesen az élet nem hunyt ki a tájon, de a regenerálódást oly nagymértékben megnehezítette, hogy a hiányzó munkáskezeket a török kiverése után telepítésekkel kellett pótolni.

Visszatérve a per lefolyására, igen fontos körülmény, hogy az esetek kivizsgálását és a bűnösök kézre kerítését Esterházy Pál nádor kezdeményezte, az ő előterjesztésére indult meg a vizsgálat. Ennek oka az lehetett, hogy az Esterházyak már a török időkben tekintélyes számú faluval rendelkeztek a térségben.⁷ A nádor birtokait a török időkben is adminisztrálták, és rendszeresen adót szedtek róluk, így Bécs ostroma után már gondolhatott a teljes értékű birtokbavételre, a térség újraszervezésére, és nem lehetett közömbös számára, hogy élnek vagy halnak-e jobbágjai. A visszaélések, rablások tisztázását és a felelősök felkeresését bírósági eljárás keretében tárgyalták. A per során felvett tanúvallomások életközlemből mutatják meg az eseményeket, megszólalnak benne a rablásokat végbevitt katonák és a károsult parasztok is.

Lipót császár – a Bécsben, 1685. február 1-én kelt irat értelmében – a veszprémi székesegyház káptalanjának egy emberét és egy királyi embert bízott meg a tanúvallatások lefolytatásával. A két embert a veszprémi káptalan választotta ki. Maguk közül Simonides Péter kanonokot állították ki. A másikat hat ember közül szintén a káptalannak kellett kiválasztania, a kiszemeltek a következők voltak: Somogyi Miklós, Acsádi Pál, Karasics Mihály, Vratarics Péter, Gori Miklós és Balogh Ferenc. Végül Vratarics Péter és Simonides folytatták le a tanúvallatást. Érdekeség, hogy a kérdésben nem éppen feddhetetlen tihanyi kapitányt, Karasics Mihályt is a király által javasoltak között találjuk, akinek neve bizonyonnyal tisztsége miatt és végvárának területi érintettsége okán merülhetett fel.

Meghagyták, hogy a kihallgatásokat jogállásra való tekintet nélkül foganatosítsák. Világi, egyházi méltóságú, nemes és nem nemes uraktól és minden más jogállású és tisztességes állapotú hívektől is fel kellett venni az adatokat. Az egyházi személyek lelkiismeretük tisztaságára tettek esküt, a világiak „*az Úristenben való köteles hitükre és a mi Felségünk és a mi királyi koronánk iránti hűségükre*”. A tanúvallomás megtagadása – királyi általános rendelkezés szerint – 16 márka értékű gabona befizetését vonta maga után. Nem mellékes az eskü szövege sem, melyben megfogadták, hogy „*minden ügyben és dologban, amelyről bármelyikük is tud, illetve amellyel kapcsolatban kérdezik, vagy amelyről tapasztalata van, mindenben a színtiszta, teljes és minden tekintetben bizonyos igazságot*

⁵ Egyedül Perlaki Márton tanú említi, hogy a koppányiak (feltehetően a török őrseg) rajtaütöttek a Nágocsot fosztogató tapolcai hajdúkon.

⁶ A földesúr több esetben egy-egy véghely tisztje volt, vagy földesúri megbízottként felügyelte a falvakat.

⁷ HOLUB 1974, 13.

vallják.” A tanúvallatásban foglaltak minden bizonnyal igazak voltak, amit az is alátámaszthat, hogy a vallomások eltérő tartalmúak és szövegűek. Egyesek kitérő választ adtak, betegsége vagy Buda 1684-es ostromán való részvételre hivatkozva. Mások szinte rázúdítják panaszait a királyi emberekre és részletekbe menően mondják el az őket ért sérelmeket. Többnyire más formában, más-más helyre vonatkozóan és más részletet emelve ki. A tanúk véleményének értékelésekor azonban számolnunk kell torzító tényezőkkel is, a legfontosabb kérdés, hogy a tanúk vajon hallották-e az előttük szólót vagy sem? Sajnos a vallatásból erre nem derül fény, viszont a lejegyzett vallomásokban gyakran szerepel az „audita refert” vagyis a „hallottakat vallja” formula, mely három különböző dolgot is jelenthet: utalhat a tanú hallomásból, tapasztalásból szerzett ismereteire, vagyis valós tudására (korábban hallott, tapasztalt); a tanúvallomáson korábban elhangzott és az aktuális tanú által nem, de a jegyző által ismert részletekre (nem hallott); vagy a tanú által az előző tanúktól hallott és általa tett visszautaló megjegyzésre (ott hallott). Ezek közül talán az a legvalószínűbb, hogy a tanúk nem hallották egymás szavait és a „hallottakat vallja” formula a jegyzőkönyv írójának saját megjegyzése lehet.

Az irat latin nyelvű nyitó passzusában azt is olvashatjuk, hogy hol és mikor tartották a tanúvallatásokat. Március 23-án Veszprémben, március 31-én Vázsonykőn, április 4-én Tihanyban. Ez a hármasság a tanúk sorrendjében is tükröződni látszik, noha nem jegyezték fel, hogy kit hol vallattak. Mégis, ha a nevek sorrendjét végigkövetjük, bizonyos következetesség rajzolódik ki. Elsőként a veszprémi rangosabb katonai vezetőket, majd egyszerű katonákat, végül a parasztokat hallgatták ki. Ezt követően a vázsonykői katonai vezetők következtek, joggal gondolhatjuk, hogy őket már a szomszéd várban, Vázsonykőn bírták szóra, értelemszerűen a második időpontban. E logika szerint a rangosabb tihanyi katonák nem Vázsonykőn, hanem a harmadik alkalommal lezajlott vallatáson, Tihanyban állhattak a káptalan és a király embere elé. A tanúk sorrendje alapján úgy tűnik, hogy az első napon Veszprémben 70, Vázsonykőn 11, végül a tihanyi vallatáson 28 tanút vallattak ki. Hozzá kell tennünk azonban, hogy a kihallgatások nem feltétlenül a legnagyobb katonai méltóság meghallgatásával indultak. Karasics Mihály tihanyi kapitány például majdnem a legutolsó, 105. tanú volt (a tihanyi vallatás 25. tanúja). Az is bizonyos, hogy a bírság ellenére a félelem többeket eltántoríthattott, és nem mertek a vallomástételre elutazni, erre az utolsó tanú (Meggyes Üröghi Radován) esetében találunk utalást, aki arról vall, hogy fegyveres hajdúkat fogadtak az oda- és visszaút idejére. A vallomásokat olvasva félelmük nem volt alaptalan.

A forrás feldolgozását a Takács-hagyatékban található, mikrofilmről készített másolati példány alapján kezdtem meg, mely néhány laptól eltekintve a teljes tanúvallatást tartalmazza, ezt a lejegyzés utána egybevettem a mikrofilmes változattal. Az eredeti irat az Esterházy-levéltár (MNL) Pál nádort (1651–1713) érintő pénzügyi és gazdasági iratai között található. Úgy vélem, hogy a közlés akkor hasznosul minél szélesebb körben, ha közelít a mai helyesírási és szöveggondozási szempontokhoz, ezért a paleográfiaailag hű és a betűhív közlési mód helyett a modern átírat mellett döntöttem. Nem törekedtem a nyelvi, dialektusbeli jelleg megőrzésére sem, mivel ez a munka igen elmélyült névtani, nyelvjárástani felkészültséget igényelt volna, melynek tudományos hozadéka – nyelvész nem lévén – a befektetett munkával nem állt volna arányban. Az átírat kizárólag a forrás tartalmára koncentrált, és információhordozó dokumentumként tekint rá. A forrás túlnyomórészt magyar nyelven íródott, az irat bevezető passzusai, a tanúk személyes adatai és bizonyos, tanúvallatással összefüggő állandó formulák latinul szerepeltek a szövegben, melyet magyarra fordítva közlök.⁸

Négyszögletes zárójelbe [...] tettem az értelmezést és olvasást könnyítő betűbetoldásokat. A néprajzilag, névtanilag érdekesnek tartott, illetőleg tájszói értékű kifejezések esetén zárójelben (...)

⁸ A latin nyelvű szövegrészek fordításáért köszönetet mondok T. Papp Zsófiának. A latin fordítás sem szöveghű. Az irat nyitó formulájában található fontosabb adatokat a bevezetőbe építettem, záró passzusát szabadabb fordításban közlöm (értelemszerű kihagyásokkal és kiegészítésekkel), a tanúk személyes adatainak fordítása pedig címszószerűen, a legfontosabb adatokat adja vissza. Köszönöm Végh Ferencnek az átírás pontosításában nyújtott segítségét.

hozom az eredeti, betűhív alakot. A többértelmű szavak esetében is így jártam el. A szövegben nagyon kevés volt az olvashatatlan szó, az ilyen, nehezen megfejthető szavakat kérdőjellel (?) jeleztem. A mondat szerkezeteket igyekeztem mindenütt megtartani, csak ott módosítottam rajta, ahol az értelmezést rendkívül megnehezítette az eredeti szórend, de ilyenre nagyon kevés esetben került sor. A településneveket átírtam a mai helyesírásnak megfelelően, ám nem toldottam hozzá a 18–20. század során kapott elő- és utótagokat (pl. a mai Siófok Fokként szerepel). Fontos azonban leszögezni, hogy az iratban említett falvak sokszor nem azonosak a mai, azonos névvel rendelkező faluval, mert a felszabadító háborúk és a Rákóczi-szabadságharc során sokuk más helyen épült újjá. A településekről külön mellékletet állítottam össze, melyben helyet kapott a betűhíven lejegyzett településnév is. A vezetéknevek esetében ellenben megtartottam az eredeti alakot, tekintve, hogy a családnevek gyakran megtartják régies alakjukat; reményeim szerint így a vezetéknevek a történeti, illetőleg genealógiai kutatások számára is jobban hasznosíthatók lesznek. Problémásnak bizonyult ugyanakkor a helynévi eredetű vezetéknevek elhatárolása a származást, lakhelyt jelölő -i képzős melléknevektől. Noha ebben a korban már nyilvánvalóan állandó személynévvel (is) számolhattunk, a katonatársadalomra és az ide-oda költöző parasztságra különösen jellemző volt a névváltás vagy az elrejtőzést szolgáló váltott névhasználat. Erre egyébként a szövegben szereplő, kinyilvánítottan többnevű (a – másként – szóval jelzett) példák is felhívják a figyelmet. Az iratban szereplő, formailag személynévnek tűnő nevek egyáltalán nem biztos, hogy az állandósult személynévet tükrözik. Az átírásnál azonban az alapelvem az volt, hogy a keresztnév előtt álló, helynévből származtatott névalakot vezetéknevének (Csokniai Jancsi) fogadtam el. Amennyiben ez elé még egy hasonló szóalak is társult, ezt már származást jelölőnek vettem és kis kezdőbetűvel írtam (keszthelyi Csokniai Jancsi). A központosítást a mondatok értelmének megfelelően alakítottam át. A számnéveket nem egységesítettem, megtartottam a szövegben szereplő írott és számmal kifejezett alakokat is. Zárójelbe tett felkiáltójellel (!) a szokatlan vagy nehezebben érthető szóhasználatra hívom fel a figyelmet, jelezve, hogy nem átírási hibáról van szó. A nem közismert szavak magyarázatát lábjegyzetben adom közre.

FORRÁSKÖZLÉS

Primo⁹ kihez, micsoda lopásokat, marhahajtásokat, orgazdaságokat, gyilkosságokat, ház- és pince-töréseket, útállásokat és egyéb gonoszságokat tud, látott avagy hallott a tanú?

Secundo¹⁰ tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanú az elmúlt időkben, de kiváltképpen az elmúlt 1684. esztendőben, ki volt kezdője, indítója, szabadságadója, a *Somogy*ságnak és a *Balaton* mellékének elrablásának és pusztításának, *Dombó vára* felverése után a falukat kik gyújtogatták, azoknak kik s hová valók voltak előttük járói, kalauzai, kótyavetyései, az onnét hozott jókból és portékából a *Somogy*ról hajtott ökrökből, lovakból, az egyébféle marhákból kapitány uraimék, más tisztviselő uraimék és egyéb kik, és mennyi részt avagy pénzt vettek, és a marhahajtók mit fizettek, azon jókat és marhákat tudva kik vették meg és kik kereskedtek?

Tertio¹¹ tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanú, hogy a *Somogy*on és más helyeken a szegénységet kik, s hová valók kínozták tüzzel-vassal, és a marhakereső szegény embereket kik ölték, verték, vagdalták?

Quarto¹² tudja-e, látta-e, hallotta-e a tanú az ilyen hatalmaskodók, marhahajtók és szegénységkínzók miatt a *Somogy*on és a *Balaton* mellett hány falu pusztult el, s azon faluk kiké, és mely méltóságos uraké voltak, tudják meg, kérdezzék ki, szerezzenek róla bizonyosságot az előbbiekről, és a

⁹ először

¹⁰ másodszer

¹¹ harmadszer

¹² negyedszer

tiszta, teljes és lehető legbiztosabb igazságot tudják meg, [és a tanútól] kérdezzék ki, szerezzenek róla bizonyágot, és az előbbiektől a tiszta, teljes és a lehető legbiztosabb igazságot tudják meg.

1. ROBOZ MIHÁLY, *veszprémi* véghely lovasságának főhadnagya, kb. 38 éves, hittel vallja:

Ad primum¹³ látta *Fokon* létében, hogy Mislai Farkas *Veszprémben* lakó Bottka Ferenc uram *somogyi* falujáról juhokat, szarvasmarhákat és lovakat hajtott több társaival együtt, melyek végett Bottka urammal meg is alkudott, ehhez a ponthoz többet nem tud mondani.

Puncto secundo¹⁴ tudja, hogy *Somogyot* kiváltképpen tavaly elpusztították, s onnét feles marhát¹⁵ hajtottak, tudja, hogy Salomvári János uram is vett volt meg ezer tallérig, de ki volt indítója, kezdője, a tanú akkor beteg lévén, nem tudja.

Ad tertium¹⁶ hallotta, hogy *tapolcaiak* és *sümeziek* kínozták, s zsarolták a *somogyi* szegénységet, hallotta, hogy *kiliti* Berta Gergely nevű embernek marhát elhajtotta *tapolcai* Igali Mandaria társaival együtt, s magát is a marhái mellett megölték.

Ad quartum¹⁷ tudja, hogy derekasabban¹⁸ a *tihanyiak*, *tapolcaiak*, *sümeziek*, *vázsonyiak*, *devecseriek* és egyéb helységbeliek pusztították el, de a falukat nem tudja, kiké voltak mind. Tudja, hogy *Dombó vára* fölverése után a falukat elégették, holott Sennyey Pongrác úrfi volt előttükjáró.¹⁹

2. CSOMAI MÁTÉ, *veszprémi* véghely vajdája, kb. 52 éves, hittel vallja:

Ad primum vallja, szemeivel látta, midőn *Ozorára* ment volna ezen tanú többekkel együtt, hogy *Veszprémben* lakó katona Szabó Pál, Futó nevű katona többekkel együtt hajtottak közel százszámú lovat, ökröt, tehenet a *Somogyról*, de ki falujából, s hová tették, nem tudja.

Ad secundum tudja, hogy Salomvári úr Roboz Mihály úr, Ferenc deák úr, Tormássy Iván vettek hajtott marhákat Pécsvaradgyai Ferenctől és társaiktól, de azok hitük szerint vallották, hogy török marhái voltak, tudja, hogy *Dombó vára* fölverésekor Sennyei Pongrác úrfi pusztította el a *dombói* jószágot.

Ad tertium hallotta, hogy *kiliti* Berta Gergely gyilkosát Ferenc deák megfogta, s tíz tallért vett rajta, s úgy bocsátotta el.

Ad quartum tudja, hogy a *Somogyság* elpusztult, de azon faluk kiké voltak mind, nem tudja, sem azt ki pusztította el, vallja, hogy midőn ezen tanú *Fokról* hazajött, akkor még méltóságos Palatinus urunk önegysága *Keszi*, *Szentmárton* s *Meggyes Ürög*, *Kóny*, *Kis-* és *Nagymága* nevű falui épek voltak, azután kik miatt pusztultak el, nem tudja.

3. RÁCZ MIKLÓS, *veszprémi* véghely lovas zsoldos katonája, kb. 35 éves, hittel vallja:

Ad primum & secundum vallja, látta szemeivel, hogy *dombóvári* tartománybóli *szarvasdi* falu marháját most *Pápán* lakó Feiévári Ferenc, *tapolcai* Orbás Tamás több *tapolcaiakkal*, *sümeziekkel*, *vázsonyi* Koszi Petivel és *Medgyes Ürögi* Iliával hajtották el, a többiről a hallottakat mondja.

Ad tertium vallja hallván ezen tanú, hogy *kiliti* Bertha Gergelyt *tapolcai* Deső Imre több társaival együtt megölte. Azon *Kiliti* nevű faluban lévén ezen tanú, s azon Deső Imre is, ezen tanú megfogta, s vitte *Fokra*, Ferenc deák úr kezébe adta Deső Imrét, hogy *Veszprémben* fölküldje, mivel egy *szentmiklósi* asszony is ruházatját ismerte meg nála, azután hallotta ezen tanú, hogy Ferenc deák fizetésért el bocsát[ot]ta.

Ad quartum tudja, hogy méltóságos palatinus urunknak önegységének a *Somogyon* volt harminc

¹³ elsőre (kérdésre)

¹⁴ második pontra

¹⁵ feles = számos; lásd: MNySz III. 940 (föls); HEGEDŰS 1979, 100.

¹⁶ harmadikra (kérdésre)

¹⁷ negyedikre (kérdésre)

¹⁸ derekasabban = javarészt; lásd: TESz I. 617–618.

¹⁹ kalauz = útmutató, vezető, előljáró; lásd: TESz II. 322.

rác faluja, kik annyira elpusztultak, hogy most csak egy tik sincsen [rajtuk], tudja azonkívül, hogy *Somogy* éppenséggel elpusztult, de kik miatt, azt nem tudja.

4. SZEBÉNYI GERGELY, *veszprémi* véghely vajdája, kb. 30 éves, hittel vallja:

Ad primum & secundum hallotta, hogy Karacsics Mihály *tihanyi* kapitány úr kezénél most is volna méltóságos palatinus urunk önegysága falujából hajtott juhok. Tudja azt is, hogy *Dombó vára* fölverésekor *tapolcai* Orbás Tamás, *keszthelyi* Orbás Iván és Kistavai Farkas gyűjtögtették meg a falukat. Deső Imre felől a hallottakat mondja, mely Deső Imrét ezen tanú is tartatta Ferenc deák úr előtt, három kila²⁰ zabja elvitelért, mégis híre nélkül elbocsát[ot]ta.

Ad quartum tudja, annyira elpusztult *Somogy*, hogy már csak tikot sem találhatni rajta, melyet derekasabban Orbás Iván, Orbás Tamás, Nagy György több társaikkal, *tihanyiakkal* pusztítottak el.

5. SZABÓ – másként – SZÉKÖLYI GYÖRGY, *veszprémi* lovaskatona, kb. 35 éves, hittel vallja:

Látta szemeivel ezen tanú, midőn *veszprémi* uraimnak *simontornyai* marhákat hozták, hogy *tihanyi* Miszlai Farkas, *veszprémi* Renétz Mihály, Bottka Ferenc úr *székely[i]*, *péli*, *báni* falui marháit elhozták, ezen tanú többekkel együtt visszaadatták a *székely[i]* marhákat, de a két rác falu marháit elhajtották azon hajtó *tihanyiak* társaikkal együtt. Tudja ezen tanú, hogy azon marháknak egy részét azon hajtó katonák maguknak vették, egy részét Botkáné asszonyom kezébe hajtották *Pápara*. Tudja azt is, hogy Bottka Ferenc úr *Bán* nevű falujából *veszprémi* hajdú Simon Péter, Doko János többekkel együtt *székely[i]* fi tizenhét ökröt hajtott, egykor hallotta, Vitéz János azon ökrökért száz forintot vett volna. Tudja azt is, hogy *veszprémi* Vidák Giczi, Csanádi Miklós azon *székelyieknek* tíz ökrüket elhajtották volt, melyeket itt való tizenkét katona el vivén a hajdúktól, kiknek tizenkét tallért fizettek, mely tíz ökörből az útban négyet elloptak.

Ad secundum & tertium hallotta, hogy a *Somogy*ról hajtott marhákból Salomvári János úr, Csomai Máté vajda úr s többen is vettek pénzen. Hallotta, hogy azon marhahajtást közönségesen a végbeliek cselekedték.

Ad 4-um a hallottakat mondja, hogy *Somogy* éppen elpusztult.

6. HIRDI BÁLINT, licenciátus,²¹ *Marosd*, kb. 30 éves, hittel vallja:

Ad primum vallja s tudja nyilván, hogy említett *Marosd* nevű Sankó Miklós *Somogyon* lévő falujából az elmúlt 1684. esztendőben ősszel *tapolcai kovásznai* Kenez Balázs, Jakab Kovács fia Mátyás, Füredi Jancsi huszonnégy öreg szarvasmarhát és negyvennyolc juhot hajtottak el, szemlátomást nappal; *keszthelyi* Szabó Geczi fia, Szili Geczi in anno 1684 *Fok* megvétele után hetedmagával azon *marosdi* falu mezejéről tizenöt ökröt hajtott el. Nemkülönben ugyan tavaly esztendőben most *Tapolcán*, azelőtt *Babodon* lakó *babodi* Sánta Jakab, öccse Mihók, *babodi* Nagy Imre fia Gyurkó, *Babodi* Antal fia Mátyás és Füredi Jancsi ötvennyolc sertésmarhát hajtottak el említett *marosdi* földről. Szintén tavalyi esztendőben most *Tapolcán* lakó, azelőtt *Bonnya* nevű *veszprémi* püspök úr önegysága *somogyi* falujában lakó Hagics Miklós fia Jován rác legény több társaival együtt *marosdiaknak* tíz lovukat hajtotta el. Most *Csobán*ban, azelőtt *Somogyon*, *Mernyén* lakó *Contra* fia Peti nevű másokkal együtt azon *marosdiaknak* négy lovukat hajtotta el szemlátomást. *Tapolcán* lakó *bonnyai* Fekete Simon, *Kabran*csi fia Rácz Iván, Deák Gyurka öccse *Marosdról* az ősszel kilenc kila árpát vitt el, ezeket a tanú, midőn még *Somogyon* laktak is, mind ismerte s tudja, hogy ezek pusztították *Somogyot*, és ezen *tapolcai* Fekete Simon, *Kabran*csi fia Rácz Iván, a Deák Gyurka öccse pusztították el *Gerezdet*, *Acsát* és *Szorosadot*, *veszprémi* püspök úr önegysága faluit, *Döröcskét*, Sankó Miklós úr faluját. Azelőtt *Szántón*, *Somogyon*, most *Tapolcán* lakó Tóth Balázs, Szántói Balázs, *Babodi* Antal fia Mátyás, Füredi Jancsi az elmúlt ősszel *marosdiakon*

²⁰ kila = régi úrmérték, átlagos értéke mai mértékegységben 140 kg

²¹ licenciátus = lelkipásztort (pap) kisegítő, pótló, laikus férfi

harmincöt tallért vontak kinnal, veréssel, vallja ezen tanú, hogy a maga karasia²² dolmányát és kalpagját, háromtalléros rokolyáját a feleségének elvitték. Tudja azt is, hogy azelőtt két hónappal *veszprémi* Kínzó Ferenc, Juti Istók *marosdi* Zana Mihály három fejős tehenét s két borjút erőszak szerént szemük láttára elhozták az istállójából. Tudja azt is, hogy ezen följobb meg írt Fekete Simon, Kabrancsi fia Rácz Iván, Deák Gyurka öccse és többen *Somogyról Tapolcára* bement rác és tót hajdúk voltak pusztítói s kínzói *Somogyságnak*, aminthogy az elmúlt ősszel *gerezdi* Sánta Jankó pincéjét fölverték, honnét vitték el száz tallér[t] érő jószágát. Tudja, hogy *Balatontól* fogva *Kapos Vízig Somogy* mind elpusztult az elmúlt nyáron. Tudja azt is, hogy Csile Pétert *vázsonyi* Bendók György és Vajda János elvitték.

7. NAGY ISTVÁN, *Marosd*, Somogy vármegye, Sankó Miklós jobbágya, kb. 60 éves, ugyanazt vallja, mint az előtte valló, hozzátéve azt, hogy:
Zana Mihály tehene és a felső tanú felesége ruházatja elvitelét nem tudja.
8. ZANA MIHÁLY, korábban *Szorosad*, most *Marosd*, veszprémi püspök jobbágya, kb. 40 éves, hittel vallja: A maga marhái elhajtását, hogy Kínzó Ferenc cselekedte társaival együtt. Tudja, hogy *gerezdi* Sánta Jankó pincéjét fölverték, lovait elvitték, de a cselekedőket nem látta, tudja, hogy az egész *Balaton* mellett lévő végbeliek miatt pusztult el *Somogy*, a többiről a hallottakat vallja.
9. GÁL ILLÉS, korábban *Szorosad*, most *Marosd*, veszprémi püspök jobbágya, kb. 30 éves, hittel vallja: *Tihanyi* Hetyéni Jancsi, Berki Gécz, Zalai Nagy Istók, *Dombó vára* fölverésekor magának a tanúnak egy zubbonyát, egy furulyá[já]t, öt selyemmel varrott golycs keszkenőjét, fél tallér ára selymet, más két paraszt szőtt keszkenőjét, tíz sing vásznát vitték el, a többiről a hallottakat mondja.
10. CSILE PÉTER, *Marosd*, Sárkány István jobbágya, kb. 60 éves, úgy vall, mint a sorban a hetedik tanú, hozzátéve azt, hogy:
Ezelőtt, mint egy három héttel *tihanyi* Igali Miklós társaival együtt ezen tanúnak a földben elásott másfél szalonnáját elhozta. *Vázsonyi* Bendók György, Vaida János, kik *Somogyról* szakadtak *Vázsonyba* az elmúlt ősszel, ezen tanút kegyetlenül elverték, kínozták, hogy lovait meg nem akarta mutatni, a kíntás és verés után kényszerítették jószágát megmutatni, kik közül száz-harminc sing vásznát vitték el.
11. TORMÁSI MÓZES, *Taszár*, Somogy vármegye, győri Szent Adalbert káptalan prépostjának, Matusek Andrásnak a jobbágya, kb. 40 éves, hittel vallja:
Ad primum tudja, hogy *fonai* marhát, ökröt, tehenet s lovakat *keszthelyi* Csokniai Jancsi, Orbás Iván, Benki Márton, Csonka János többekkel együtt hajtotta el tavaly nyáron, tudja, hogy midőn *fonai* Csapó István nevű ember ezen elhajtott marhákért *Keszthelyre* ment volna az akkori kapitányhoz, a grádicson (garadicson)²³ letaszigálták s keményen megverték, és semmi marhát vissza nem adtak. Tudja, hogy ezen a héten *vázsonyiak* kilencvenketten lovasok és gyalogok a *fonaiak* huszonegy lovukat, tíz szarvasmarhájukat, juhukat s kecskéjüket negyvenig el hoztak, kikért hogy *Vázsonyba* mentek a káros emberek kapitány uruknak panaszt akarván tenni, az elmúlt szerdán, március 21-én, hogy egyik káros ember, Szakál János meg nem alkudott velük, rúttal elverték, agyban fejben Benke Márton házánál, s kapitány úr eleibe sem bocsát[ot]ták. Tudja, hogy az elmúlt télen *keszthelyi* Csokniai János, *tapolcai* Orbás Tamás, Deres Istók, Mandaria Vasoni felesen *Oroszi* nevű rác falubeliek előlük elfutván, a falut fölgették, azután *Mernyét*, *Somodort* és *Taszárt* elrablották, mindennemű élésüket, ruházatjukat, nevezet szerint búzájukat, mákjú-

²² karasia = karaszia posztó (TESz II. 377), a posztóról lásd: ENDREI 1989, 227.

²³ grádic = lépcső

kat, lencsájüket, két szalonnájukat, férfi és asszony ruházatot elhozták, odatették, ahová néki-
ek tetszett. Tudja, hogy *keszthelyi* Orbás Iván, *tapolcai* Orbás Tamás felesed magukkal²⁴ *taszári*
nyolcvan ökröt, azonkívül feles tehenet, lovat elhajtottak. Látta szemeivel midőn a *jádi*, *csoknyai*
és *hetesi* feles szarvasmarhákat, lovakat a *keszthelyiek* és *tapolcaiak* másokkal együtt elhajtották.
Tudja, hogy a *Somogyság* igen elpusztult, s most is szüntelen rajtuk regnál²⁵ az olyan marha-
hajtók, kik még a kenyereket is elvonják, honnét éhen (éhel) halásra jutnak.

12. SZAKÁL JÁNOS, *Fonó*, *Somogy* vármegye, fehérvári örkanonok jobbágya, kb. 30 éves, hittel vallja:
Tudja azt, mint az előző tanú, hogy anno 1684 áldozócsütörtök-nap²⁶ tájban *keszthelyi* Csokniai
János, Orbás Iván többiekkel együtt a *taszári* marhát elhajtották *Fok* megvétele előtt, ugyanak-
kor *fónaiaknak* harminchárom lovukat, tizenhat ökrüket elhajtották. Az idén való héten pedig
tudja, hogy *vázsonyi* Benke Márton, Csonka János, Dongo János, *Gölléből Vázsonyba* ment Sza-
bó Pál fia Kis Geczi, *gadácsi* Pál Jancsi, mintegy kilencvenen, *Fonyódból* huszonegy lovat, tizen-
egy szarvasmarhát és feles juhót s kecskét hajtottak el, kik között ezen tanúnak is két ökre, egy
tehene, tizenegy juha vagyon, hogy ez év március 21-én ezen tanú *Vázsonyba* érkezett marhái
után panaszt akarván tenni ott való kapitány uruknak, említett Benke Márton házához ment,
ki maga házához hívatván azon marhahajtókat, kik ezen tanúra támadván kezükben lévő bo-
tokkal, buzogányokkal agyban fejben elverték, kapitány úr eleibe nem bocsát[ot]ták, s a marhát
sem adták vissza. Tudja, hogy *vázsonyiak* *Gölléből* is feles marhákat hajtották el, tudja, hogy
annyira elpusztult *Somogy*, hogy *Koppány* tartományban alig van három vagy négy falu, aki el
nem futott, de azoknak is minden marhájukat elhajtották, a többiről a hallottakat mondja.

13. TORMA ISTVÁN, *veszprémi* véghely lovassági hadnagya, *Veszprém* vármegye esküdtje, ő leg-
szentebb felségének és a vármegyének letett esküjére hivatkozva:

Tudja, hogy *Fok* megvétele után legelsőbben, midőn *Ozora* megvétele ment ezen tanú, több
tisztviselőkkel együtt legelsőbben is látta, hogy *veszprémi* katona hajtott egy sereg szarvasmar-
hát, de honnét s hová tette, nem tudja. Hallotta, hogy Salomvári János, Bendó János, Csomai
Máté, Ferenc deák, Komáromi György *Fokon* laktokban feles szarvasmarhákat és juhokat vettek,
tudja, hogy *veszprémi* hajdú, ki *Székely* nevű faluból jött ide bé, Simon Peti nevű több társaival
feles marhát, szekerekkel és portékákkal együtt hozott a *Somogyságról*, melyeket itt *Veszprém-*
ben szabadon kótyavetyélték, Bottka Ferenc úr azon prédából vett föl négyszáz forintot, állítván,
hogy az ő kegyelme jobbágy[a]i marhái lettek volna. Tudja azt is, hogy Horhi Mátyás társaival
együtt feles marhát hozott, ki megvallotta, hogy méltóságos palatinus urunk jobbágy[a]i juhái is
lettek volna, s az [a] rác, [a]kié voltak, föl is vette az árukat tőle. Hallotta, hogy puskaágygyártó
(puska ágyiárto) kótyavetyés (kuttya vetyés) lévén adott feles pénzt az ilyen marhák árából.
Ad tertium a hallott dolgokat mondja.

Ad quartum tudja, hogy a *Somogyság* derekasan elpusztult az ilyen marhahajtók és gonosztevők
miatt.

14. VECSELIG FERENC, *veszprémi* zsoldoskatona, kb. 46 éves, hittel vallja:

Ad primum tudja, hogy Miszlai Farkas több itt valókkal, *tihanyiakkal*, Horhi Mátyással, egyéb
helységbeliekkel sok ízben a *Somogyságról* feles marhát hajtott, de a marha hová való volt, azt
nem tudja, mely marhákat Roboz Mihály úr, Salomvári uram is vett meg pénzen, s a hajtó kato-
nák Roboz Mihálynak és Csomainak adtak ajándékon azon marhákból. Tudja azt is, hogy Csapó
Miklós is vett olyan hajtott marhát. Ki volt indítója a dolognak, nem tudja, de tudja azt, hogy

²⁴ 1684. május 11. csütörtök

²⁵ regnál = uralkodik

²⁶ regnál = uralkodik

közönségesen az egész végbeliek hajtottak marhát a *Somogyságról*, kik közül egyik derék kalauz volt Zana György, Szokoly Istók.

Ad tertium a hallottakat vallja, hozzátéve azt, hogy a gonosztevőket érdemük szerint törvénnel nem büntették, hanem erszényüknél fogva.

Ad quartum annyira elpusztult a *Somogyság*, hogy soha sem épül meg, mert a ki a nyártól megmaradt, most télen megemésztették az oda alá járó gonosztevők. Tudja, hogy Karacsics Mihály *tihanyi* kapitány úr hajdúktól *Endrédben* elvont hatvan sónál többet.

15. PACSKOD MIKLÓS, *veszprémi* lovas zsoldoskatona, kb. 36 éves, hittel vallja:

Ad primum & secundum látta ezen tanú, hogy a *Sár rétyjében* (Saár rétyiben) egy szigetet, ki-ben futott rácok voltak közel négyszázan, fölverték, marhájukat, lovaikat elhozták, kikkel Zana György volt derekas kalauz, *vázsonyi* Kopis Mihály, *tihanyi*, *pápai* és egyéb helységbeliek is jelen voltak, amely szarvasmarhákat Torma István vette volt meg *csesznekiekkel* együtt.

Ad secundum tudja, *tapolcai* Deső Imre, *hídvégi* Cser Istókot huszonnyolc tallérért megölte, kit azon tanú másokkal megfogván Vecselius Ferenc deák kezébe vitt *Fokra*, hogy *Veszprémben* büntetőhelyre küldje, de Ferenc deák föl nem küldte, hanem elbocsát[ot]ta, úgy hallotta, fizetésért.

Ad tertium, hogy káros embereknek, akik megbizony[it]tattak károkat eleget tettek, tudja.

Ad quartum tudja, hogy *Somogy* elpusztulását, melyet kiváltképpen marhából a rácság cselekedte, ki ezren is *Somogyon* összeverte magát, úgy dülta a falukat, tudja ezen tanú, hogy csakhamar *Tihany* elégeése után azon tanú *veszprémi* főkapitány urammal a generalis urak parancsolatjából *Tihanyba* ment volna, akkor a *tihanyiak* az *endrédi* városiaknak hozták el 43 bárányukat. Tudja azt is, hogy *Tihanyi* Mandaria, Jermán, többedmagukkal a *jádi* szarvasmarhát elhozták, melyet (...) ²⁷ tanú vették el, egy részét, egy részét pedig erővel, fegyverrel elhajtották, a tőlük elnyert portéka között parasztleány párta is találkozott (?).

16. MÉSZÁROS LŐRINC, *Veszprém* véghelyen lakos, kb. 35 éves, hittel vallja:

Ezen tanú nem kijáró ember, egyebet nem tud, hanem olyan hajtott marhát egykor vett kétszázhatvanhatot, kétezer forinton, *Salomvári* János, *Csapó* Miklós, *Roboz* Ferenc uraimtól, de hová való marhák voltak, nem tudja, hanem hogy azon marhákat itt való hajdú, *Dabroni* János társaival együtt hajtotta, ki most *Esztergomban* vagyon, a többiről nem tud semmit.

17. PAP TAMÁS, *veszprémi* lovas zsoldoskatona, kb. 33 éves, hittel vallja:

Az összes pontra nézve hallotta a *csepelyiektől* hogy *veszprémi* Tarrosi János hajdú többekkel együtt dülta, pusztította el az ő falujukat, látta a *Somogyság* rettenetes elpusztulását, hallotta, hogy az egész végházbéliek cselekedtek és hogy éhen halnának a *Somogyon*. A többiről nem tud semmit.

18. TAR ISTVÁN, *veszprémi* szabados gyalogkatona, kb. 34 éves, hittel vallja:

Ad primum vallja, hogy *Simon* Peti, *Székölyi* Dani, többekkel, úgymint *Kenesén* lakó *Kovács* Andor s *berhidai* Orbán Istók hozták el *Bottka* Ferenc úr *nagyszékelyi* jobbágya hat ökrét, de az árukat *Vitéz* János úrnak megfizették. A többiről nem tud semmit.

19. CHI JÁNOS, *veszprémi* véghely lovas zsoldoskatonája, kb. 33 éves, hittel vallja:

Mindenre semmi mást nem tud, hanem szemével látta a *Somogyság* elpusztulását, azt tudja, hogy *Karacsics* Mihály *tihanyi* kapitány úr falujából marhát hajtottak az itt valók, úgymint *Pap* Tamás, *Horhi* Mátyás, *Ormándi* Miklós és többen, közel száz lóval, mely marhahajtásért negyed félszáz ²⁸ forintot fizettek *Karacsics* úrnak.

²⁷ olvashatatlan

²⁸ 350

20. KÍNZÓ FERENC, veszprémi véghely szabados lovaskatonája, kb. 30 éves, hittelt vallja:
Tudja ezen tanú, hogy *Fok* vétele előtt palatinus urunk önagysága *értényi* jobbágy[a]i marháit Tihanyi Mandaria, *veszprémi* Szabó Pál, Komáromi Gyurkó s több ezen tanúval együtt elhozták volt, de egy borjúig mind visszaadták itt *Veszprém*ben. Tudja, hogy *Dombóvára* fölverése után a *tapolcai*ak gyújtogatták meg a falukat. A *Somogyság* elpusztítását tudja, mely annyira vagyon, hogy már semmit sem találni rajta. A többiről nem tud semmit.
21. ORMÁNDI MIKLÓS, *veszprémi* véghely zsoldos lovaskatonája, kb. 30 éves, azt vallja, mint a 19. tanú a Karasics úr marhájának elhajtásáról, és hogy a *Somogyság* rettenetesen elpusztult.
22. HETÉNYI PÉTER, *veszprémi* véghely szabados gyalogkatonája, kb. 30 éves, hittelt vallja:
Látta szemeivel, hogy az elmúlt pünkösöd előtt *tapolcai*ak közel százan hoztak közel másfél száz ökröt, tehenet, lovat csornai prépost úr *Micski* és *Koroncó* nevű rác faluiból, kik közül ezen tanú *tapolcai* Szücs Györgyöt ismerte meg. Tudja s látta a *Somogyság* nagy pusztulását, melyet cselekedték derekasan a *tapolcai*ak és *tihanyi*ak, a többiről nem tud semmit.
23. SZABÓ PÁL, *veszprémi* véghely lovas zsoldoskatonája, kb. 32 éves, hittelt vallja:
Mint a 19. és a 31. tanú Karasics úr marháinak elhajtásáról. Méltóságos palatinus urunk önagysága *Értény[i]* jobbágy[a]i marháit elhajtása és visszaadása végett vallja, mint a 20. tanú, tudja, hogy azelőtt circiter²⁹ két héttel Horváth Péter, Roboz Mihály hadnagy uraimnak közel százhatvan lóval *Szekszárd* alatt akarván próbálni, valami futott rácokra találván, mely rácokra zászlóstól rájuk ütven meggyőzték a rácokat és marhájukat elhozták, tudja a *Somogyság* pusztulását, mint a többi tanú.
24. MARK GYÖRGY, *veszprémi* véghely lovas zsoldoskatonája, kb. 45 éves, hittelt vallja:
Ad primum tudja, hogy méltóságos palatinus urunk önagysága *Szokoly* nevű rác faluja marháit *veszprémi*ek, nevezet szerint Lengyel Miklós öccsöstül, Csapó János, Zana György, Vitéz Jankó többekkel együtt hozták el, amely marha elhajtáskor *veszprémi* katonát, Puha János nevűt azon *szokolyi*ak agyon is lötték, a katonák pedig a rácokban négyet megöltek. Tudja, hogy azon marhát ide vesztették, kiből főkapitány uramnak is részt adtak, de mennyit, nem tudja, aminthogy úgy marhahajtás sem esett, hogy részt nem vett volna főkapitány úr, ha itthon volt. Tudja, hogy Futó György, Pap Tamás, Lengyel Miklós, Zana György egynéhány ízben a *Somogy*ról hajtottak szarvasmarhákat, lovakat, kik a társaiktól az olyan marhát megvették, azután nyereségre ezen tanúnak, Mohácsi Istvánnak, Orgován Istvánnak is adták. Tudja ezen tanú, hogy a marhakereső szegény embereket, nevezett *szokolyi*akat szidták, fenyegették az itt valók. Mázan Miklós nevű katona, ki most *Keszthelyt* lakik, meg is verte a *szokolyi* marhakereső szegény embert. Tudja azt is, hogy a törökjáráskor az itt való katonák, Barna Mihók, Csapó János, *Hegykűj*ikben³⁰ közel harminc ökröt elhajtván Barkoczi úr[nak] levélbe (?) *veszprémi* fő kaptány úrnak adták, mely ökrök mind ő kegyelménél maradtak, kik közül reméli, hogy még most is megvolnának az ő kegyelme *keszthelyi* házánál. Tudja, a *Somogyság* pusztulását a végbeliek cselekedték közönségesen.
25. ORGOVÁN ISTVÁN, *veszprémi* szabad katona, kb. 60 éves, hittelt vallja:
Az első és a többi pontra, hogy *veszprémi* Zana György, Futó György, Pacskod Miklós, Lengyel Miklós, Pap Tamás sok ízben hajtottak *Somogy*ról marhákat, de a marha hová való volt, nem tudja. Tudja azt is, hogy ezen tanú másokkal együtt Tihanyi Mandariától s Bácskai nevű ráctól árult volt még olyan hajtott marhát, melyet akkori helyettes vajda, Vechelius Ferenc deák elvont.

²⁹ circiter = körülbelül

³⁰ Ismeretlen hely, talán Zamárdi Kőhegy nevű szőlőhegyét jelenti.

Tudja, hogy amely szarvasmarhákat *Pápán* Thuri Farkas úr Lukácsa Györgytől elvont, azon marhák a Futó György, Pacskod Miklós több társaikkal hajtották, hallotta ezen hajtóktól, hogy azon marhák[nak] árukból adtak *veszprémi* főkapitány úrnak ötven forintot. Tudja, hogy az olyan hajtott marhával Roboz Mihály, Csomai Máté, Ferenc deák, Hegedűs Gergely és sokan az öregében kereskedtek. *Somogyság* elpusztulását vallja, mint a többi.

26. NAGY ISTVÁN, egykor *Miklósiban*, most pedig *Fok Szabadiban* lakó jobbágya, a *pápai* néhai Szabó – másként Kovács – János jobbágya, kb. 45 éves, hittel vallja:

Ezen tanú hűgát *tihanyi* Dosa Imre, Vörös János, *szántói* Vlahics Balázs, ki most *Lengyeltótiban* lakik, több *tihanyi* hajdúkkal s rácokkal megfogván szidták és fenyegették, és hogy tűzre akarták tenni, ez tanúnak négyszáz tallér[j]át kivallotta s megmutatta, hol legyen, melyet elvivén, följött ezen tanú *Tihanyba*, panaszt tett a tiszteknek, visszaadtak ugyan benne mintegy száz tallér ára való pénzt, de a többi most is oda vagyon, ezenkívül ugyan minden házieszközét, ruházatját elhozták, melyek is mind oda vannak. Vallja, hogy azon tanúnak tíz ökrét, másik ötöt *keszthelyi* Orbás Iván és Mázan Miklós többekkel együtt hajtották el. Ez elmúlt időn pedig *szántói* Vlahics Balázs, ki most *Lengyeltótiban* lakik, több *tapolcai*akkal és más onnét valókkal szarvasmarhát s lovat hajtott el százig, ki miatt a falut is el kellett hagyni, mivel a marhahajtáson kívül, akit közülük megkaptak, verték, kínozták. Tudja, hogy mostanság *tabi* öreg leányokat a *tapolcai*ak megkínoztak, kin tíz tallért, kin többet vontak. Tudja, hogy az ilyen gonosztevők miatt teljességgel elpusztult a *Somogyság*.

27. THOTH MÁRTON, *Osztopán*, Babocsai Ferenc jobbágya, kb. 35 éves, hittel vallja:

Tudja nyilván, hogy tavaly nyáron egy ízben a *budai Szigligetben*³¹ lakó Csokniai András, *Tapolcán* lakó Posgai Mátyás fia, *szigligeti* Fono Gergely többekkel együtt negyvenkét ökröt, tehenet hajtottak el megírt *Osztopán* nevű faluból, s vásárhelyre adták. Más ízben ugyan tavaly nyáron *veszprémi* Futó György, *vázsonyi* Kis Gyurkó nevű többekkel együtt azon *osztopáni*aknak hozták el százket lovukat és szarvasmarhájukat. Harmadszor, *szalavári*ak hajtották el harminchárom marhájukat. Negyedszer, *tapolcai* Jádi Miklós, Jádi Lukács két *györki* és két *somodori* legénynek, kiknek nevüket nem tudhatta, hozták el ezen tanúnak húsz sertésmarháját. Ötödször, azelőtt három héttel *tapolcai* Posgai Mihók öccsöstül és Pandur Mihók, hogy *Tapolcára* mentek lakni, ezen tanúnak két ökrét és más ember három lovát elhozták, ezután is *tapolcai* Kis Farkas öccse, Kis Brimi Gyurkó hozott el két lovat és két kila rozstot. A *Somogyság* elpusztulását vallja, mint az előző [tanú], *keszthelyi* Sulimán Tamás, Rác Gyermán hozták el három kocsi gabonájukat.

28. PAP MÁRTON, egykoron *Endréd*, most pedig *Tihany* véghelyében lakik, *Somogy* vármegye, *veszprémi* káptalan jobbágya, kb. 45 éves, hittel vallja:

Elsőbben is az elmúlt ősszel *keszthelyi* Orbás Iván, Vincze Mihók több társaikkal együtt, mintegy kilenc lóval hajtotta el ezen *endrédiek*nek harmincszámú szarvasmarhájukat, noha megismerték azon hajtó katonákat, de nem mertek *Keszthelyre* menni, mert öléssel fenyegették őket. Más ízben tavaly vetőre való *szántáskor* *veszprémi* katonák hoztak el harmincegy ökröt. Harmadszor, ugyan említett *keszthelyi* Orbás Iván társaival akkor *Endréd*en lakó Visz Istvánnak verembe tett portékáját fölkeresvén, azt elvitte, melyek közül azután azon Orbás Iván szolgálain[ak] nyakán megismerte egy *keszkenőjét*.

29. VAS ISTVÁN, ugyanannak a káptalannak ugyanott lakó jobbágya, kb. 30 éves, hittel vallja:

Orbás Iván és Vinczi Mihók gonoszságát vallja éppen, mint az előtte szóló tanú, hozzátéve,

³¹ Eredetileg „*Buday Szigligetben*” szerepel, ám ilyen településről nincs tudomásunk, értelme feltehetőleg Budáról származó, Szigligetben lakó Csokniai András.

hogy *tapolcai* Mencseli Istók is vele volt. Ugyanazon Orbás Iván azután csakhamar azon tanú házában lakván harmadnapig többekkel együtt egy verem portékáját föltalálván, abból harminc tallér[t] érő egy s mását (egyet mását) elvitték, mely portéka közül azután Orbás Iván szolgálja nyakán megismerte a keszkenőjét. Másodszor az ősszel, midőn *Szarvasd* nevű rác falut elrablották *veszprémi* vajda Szebéni Gergely, *tapolcai* Orbás Tamás, *veszprémi* Futó György, mintegy háromszázad magukkal *Endréden* megszállván, megírt Szebéni Gergely vajda ezen tanú Vas Istók nevű öccsétől veréssel a pince kulcsát elvévén, s harmadnapig ott lakván éjjel-nappal hordatta-itatta ezen tanú borát, azután a *tapolcai* gyalog elérkezvén, fölnyitotta nekik a pincét, és a kulcsát kezükbe adta, kik is hasonlóképpen hordatták s itták a borát, holott harminc akó borát megitták, s tíz kila lisztjét elvitték. Harmadszor ugyan tavaly vetéskor a *veszprémi* katonák hoztak el az akókból³² harminchat ökröt.

30. VARGA JÁNOS, ugyanannak a káptalannak ugyanott lakó jobbágya, kb. 30 éves, hittel vallja: Tudja a két rendbeli, följobb megírt *endrédi* marha elhajtását, maga is utánuk volt, de nem ismerte őket, vallja, hogy egykor a pincéjét betörték *veszprémi* hajdúk, hogy a pince betörésért és a boráért szólott, igen meg verték, a többiről a hallottakat mondja.
31. SÜDI MÁRTON, *Kiliti*, *veszprémi* káptalan jobbágya, kb. 60 éves, hittel vallja: Tudja, hogy a *Somogyságot* a végbeliek, úgymint *veszprémi*, *tihanyi*, *tapolcai*, *keszthelyi* és egyéb végbeliek pusztították el.
32. BERTHA BENEDEK, *Kiliti*, *veszprémi* káptalan jobbágya, kb. 40 éves, hittel vallja: Tudja, hogy a *kiliti* és *somi* marhát *keszthelyi* Orbás Iván, Vincze Mihók, *tapolcai* Orbás Tamás, Nagy György, Tamás Pap fia Istók, Deze Imre többekkel együtt vitték el. Tudja, hogy *kiliti* Berta Gergelyt is a *kiliti* marha elhajtáskor azon megírt tolvajok ölték meg. Tudja, hogy az *endrédi* marhát is azon *keszthelyiek* és *tapolcaiak* hajtották el, kik voltak derekasabb kalauzok a *Somogyságra*. Vallja, hogy a bátyja, Berta Gergely megölése után azon Orbás Iván és Orbás Tamás *veszprémi* Bogor Pistivel ezen tanúra támadván, sarkantyús csizmákkal vagdalták a fiát, mondván, valamint³³ az apját, úgy öljük meg ezt is, azt vélvén, hogy Berta Gergely apja volt ezen tanúnak, kik azután ezen tanúnak vitték el 15 kila abrakját és kölesét, magát üzték halálra kergették s fenygették.
33. BARCSIN JÁNOS, *Kiliti*, *veszprémi* káptalan jobbágya, 45 éves, hittel vallja: Tudja a *kiliti*, *somi* és *endrédi* marhahajtást és Berta Gergely megölését, mint az előző tanú, szemével látta Bertha Benedek kínzását, abrakja elvitelét, látta szemével, midőn *tapolcai* Rácz Simon és *keszthelyi* Rácz Mikola *kiliti* Damokos György egy sertésmarháját levágták, eléggé sírt s könnyögött nekik, de semmit sem használt, tudja, hogy a fölül megírt *keszthelyi* és *tapolcai* tolvajok voltak kalauzok a *Somogyságra*, és annak pusztítói. Hallotta, hogy *Ősiben* is egy embert ölt meg társaival együtt *tapolcai* Deze Imre.
34. LENGYEL MIKLÓS, *veszprémi* zsoldos katona, kb. 30 éves, hittel vallja: Semmi mást nem tud vallani, hanem azelőtt harmadnappal alá akarván menni, akadtak közel száz hajdúra, kik mellett volt közel száz *szarvasmarha* s ló.
35. NAGY – másként – VITÉZ JÁNOS, *veszprémi* véghely zászlótartó lovaskatonája, kb. 45 éves, vallja: Tudja nyilván, hogy Csomai Máté vajda, Ferenc deák, Bende János vajda, Roboz Mihály hadnagy

³² akó (akol) = marha, ló, juh egybentartását szolgáló karám, kerítés

³³ valamint jelentése itt: ahogy

uraimék a *Somogyról* hajtott marhákat seregestől vették s adták. Tudja, hogy *veszprémi* Tar Istók, Simon Peti társukkal együtt Botka Ferenc *Bán* nevű falujából tíz ökröt hoztak el tolvaj módon, kik közül némelyek fizettek is Botka uramnak. Hallotta Olasz Gyurkó nevű *veszprémi* hajdútól, hogy Botka Ferenc úr *dúzsi* (dusadi), *kisvejkei*, *nagyvejkei* jobbágjai az erdőn lakván, azokat azon Olasz Gyurkó a *veszprémi*, *tihanyi*, *vázsonyi* s *tapolcai* hajdúk fölverték, minden lovaikat, portékájukat elhozták, látta is ezen tanú, midőn azon portékájukat ott *Veszprémben* kótyavetyén (kotya vetyén) eladták. Tudja, hogy azelőtt két héttel Horváth Péter, Roboz Mihály hadnagy uraimék szarvasmarhákat hoztak onnét alól[ról], s kótyavetyére hányták, tudja, hogy Botka Ferenc úr *Szentlőrinc* nevű rác faluja marháját Vecsilius Ferenc deák fia János, Mislai Farkas s Bácskai Markó *Vázsonyban* lakó többekkel együtt hozták el. Tudja, szüntelen ezen Mislai Farkas, Bácskai Markó, Horhi Mátyás hajtja a marhákat. Vallja, hogy az ősszel Zana György több itt való katonákkal egy szigetbe futott rácok marháját elhozta, melyeket Vecsilius Ferenc majorjában (maiojában) hánytak kótyavetyére, lehetett a marha lóval együtt száz, kiben Pap Tamás volt kótya (kotya).³⁴

36. LŐRINCI – másként – SIFFTER BENEDEK, *veszprémi* szabados gyalogkatona, 22 éves, vallja: Ezen tanú *veszprémi* Mislai Farkassal, Lakatjártó Ferenc szolgájával, Kis Máté szolgájával, és több itt valókkal, *tihanyiakkal*, a *vázsonyi* Marton Lőrincsel összesen nyolcvanegyen hoztak volt a *Kapos* mellől, nem tudja micsoda faluból másfél száz lovat és szarvasmarhát, melyeket *vámosi* Sári György harmadmagával hetedfél száz forint³⁵ megvén, megadta árát, azon pénz ezen tanúnál lévén, ötszáz forintját, és Babocsai Ferenc *veszprémi* főkapitány úr a vásárbírákkal elvitette, melyet, hogy ezen tanú visszakérte volna a szegény legényeknek, azon tanút a tömlöcbe vetette, negyednapig ott tartatta, azután nagy nehezen hadnagy és vajda uraimék kérésére és Szabó György nevű ember kezességére bocsátatta el. A többiről nem tud semmit.
37. MOHÁCSI ISTVÁN, *veszprémi* szabados katona, 35 éves, vallja: Vett ezen tanú a *Somogyról* hajtott szarvasmarhát egy ízben Zana Györgytől, Szeköli Istóktól s Pap Tamástól, Lengyel Miklóstól száztizenötöt lovakkal együtt itt *Veszprém* alatt. Más ízben Futó Györgytől vett (?) számos marhát, harmadszor vett *veszprémi* Csanaki Miklóstól, s *pápai* Szokodi Istvántól *Pápán* nyolcvankét számú szarvasmarhát, de hová valók voltak, nem tudja, mert az eladók meg nem mondták.
38. CSANAKI MIKLÓS, *veszprémi* szabados katona, kb. 30 éves, hittel vallja: Vett ezen tanú *veszprémi* Futó Györgytől, Pacskod Miklóstól és Buga Jánostól afféle hajtott marhát kilencvenháromat, de hová való marha volt, nem tudja, kik az eladáskor azt mondták, hogy *Dombó* alól hozták, mondták azon eladó katonák, hogy azon marha árából adtak *veszprémi* főkapitány úrnak ötven forintot. Tudja, hogy *veszprémi* hajdúk, Simon János, Nagy nevű hajdú, Csizmazia György többekkel együtt felesen közel ötvenszámú szarvas- és sertésmarhát és lovat, kiket Arany János vett meg, hajtottak.
39. SIMON IMRE, *Füred*, *veszprémi* káptalan jobbágya, kb. 40 éves, hittel vallja: *Veszprémben* lakó Hetiny Peti³⁶ miatt pusztult el nagyobb részről *Füred*, ki ezen tanú házához menvén magát öléssel fenyegette, s illetlen szitkokkal szidta. Aszerint feleségét is szidta, kik (!) miatt el kellett házától menni, ki után Hetini Peti ezen tanú háza hiújára (hijára)³⁷ fölment, ott amint akarta, tikjait verte, fogdosta, tett ugyan *veszprémi* főkapitány úrnak panaszt, de meg

³⁴ kótya = itt feltehetően nem a vásárt, hanem a kikiáltót jelenti

³⁵ 650 forint

³⁶ az iratban szereplő 22. tanú

³⁷ hiú = padlás

nem büntette. Látta ezután, hogy azon Hetini Peti sokadmagával a *Somogyról* kölest, búzát s portékát szekereken hozott, aminthogy ezen tanú szekerét és ökreit is azok alá elhajtotta szintén *Veszprémig*.

40. TORMA MIKLÓS, *Endréd* város, Kuzmics Péter veszprémi püspök és tihanyi apát úr jobbágya, kb. 28 éves, hittel vallja:

Ősszel *keszthelyi* Orbás Iván s *tapolcai* Varga Thoka ezen tanúnak 18 sertésmarháját hajtották el, ugyanazon Orbás Iván és *keszthelyi* Vincze Mihók többekkel együtt hajtották el egy híján száz lovukat s szarvasmarhájukat az *endrédieknek*, harmadszor említett Vincze Mihók és Orbás Iván, ami marhájuk megmaradt volt a töröktől, azt úgymint 18 számú sertésmarhát elhajtották azon *endrédieknek*. Negyedszer *Tapolcán* lakó Mencseli Istók tavaly pünkösdtájban hajtotta el *endrédieknek* tizenkét ökrüket. Az elmúlt hónapban Szent Mátyás apostolnap táján *csobánci* Budai János több társaival *Endrédre* menvén, feles sőt, búzát, kölest, fejszét, fúrót (furut) és egyéb házi eszközöket, szerszámokat és három lovukat elvitte az *endrédieknek* szekereken. Ugyanakkor ezen tanút említett Budai Jancsi gerendába felkötötte, karjánál fogva verte, taglotta fél nap, s egy éjjel ott tartotta. Kit, ha indulni szabadított volna, meg ölték volna, a kínzás között zsarolták, hogy ígérjen pénzt, ugyanakkor Szántó Gergelyt is hasonlóképpen fölkötötték a gerendába. Vallja tovább, *Vázsonyban* lakó Koszi Péter katonák előttük járójuk, közel tizenöten *Endrédre* menvén ezen tanú házához, honnét árpáját, nyolc sajtját elvitték, pincéjét bevágták, borát sajtárral hordották. Tudja azt is, hogy veszprémi vajda, Szebeni Gergel *endrédi* Vas István pincéje kulcsát elvette, a borát, amint akarta, úgy hordatta, itatta harmadnapig, holott megittak hatvan akó bort. Vallja azt is, hogy azelőtt öt vagy hat héttel *veszprémi* Pacskod Miklós némely katonák[nak] előttük járójuk lévén, sok szarvasmarhát, lovakat s juhokat hajtván onnét alól, *Endrédre* jöttek, holott ezen tanúnak is azon marhák közé terelték egy ökrét, két tehenével együtt, a két tehenét megadták ugyan, de az egy ökre odaveszett.

41. DOMBAI TAMÁS, *veszprémi* szabados gyalogkatona, kb. 50 éves, hittel vallja:

Ezen tanú *veszprémi* Zana Györggyel, Szeköly Istvánnal és az itt való lovasnak, gyalognak az öregével, *vázsonyi* Nagy János hajdúemberrel és többekkel, *keszthelyi* Horvát Jánossal és a *tihanyi* rácsággal és egyéb, *Balaton* mellett lévő végbeliekkel hajtottak *Tolna* tájáról (Tolnatáyáru) közel háromszáz juhot, kétszáz szarvasmarhát és egynéhány lovat, melyeket a hajtó végbeliek egymásra osztottak és eladtak. Tudja, az ilyen hajtott marhákból kapitány úrnak adnak ajándékot. Tudja, hogy itt *Veszprém*ben derekasan a népet Zana György lázasztotta fel a *Somogyságra* a marhahajtásra, ebben egyik kótyavetyés Török János volt, a *Somogyság* elpusztítását tudja, mint a többi.

42. FUTÓ GYÖRGY, *veszprémi* zsoldos lovaskatona, kb. 40 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy az ősszel *pápai* Gács Istók több odavalókkal, Devecseri Ilia több társaival hozták el *jádi*, *csoknyai* és *hesi*³⁸ marhát, melyeket az itt való *veszprémi* katonaság harccal nyert el azon hajtó katonáktól, holott *veszprémi* egy katonát³⁹ meglőtték azon hajtók, ki azután két héttel meghalt. Tudja, hogy az oda bévaló katonák a *kiliti* marhát elvitték, s ugyanakkor Berta Gergelyt és ezen tanúnak is egy öccsét, itt való katonát, Szabó Mihókot azon marhahajtó katonák agyon lötték.

43. MEGYES ÜRÖGHI SZÁVA, *veszprémi* zsoldos lovaskatona, kb. 25 éves, hittel vallja, hogy semmit nem hallott semmiről.

³⁸ A Hetes elírása lehet.

³⁹ helyesen: holott egy *veszprémi* katonát

44. LASKÓI ANDRÁS, *veszprémi őrség* alkapitánya, kb. 68 éves, hittel vallja:

Tudja nyilván, hogy a *Somogy*ságot *veszprémiek*, *tihanyiak*, *vázsonyiak*, *tapolcaiak* és egyéb végbeliek pusztították el, tudja, hogy azon hajtott marhák közül Salomvári János, Roboz Mihály, Csomai Máté, Bendó János és többen seregekkel vettek marhákat, s most is a juhok közül sereggel vagyon juha Roboz Mihálynak, Csomai vajdának, Bendó Jánosnak. Tudja, hogy főkapitány uruknak adtak az ilyen marhákból mind marhát, s mind pénzt, de mennyit, nem tudja mind, hanem tudja, hogy egyik marha kótyavetye pénzből ötszáz forintot, másikából Horhi Mátyástól, magát s feleséget megfogatván, ötöd félszáz⁴⁰ forintot. Szabó Mátyás nevű kótyavetyéstől, kit is feleségestől a tömlöcbe tétetett, négyszáz forintot vett. Tudja, hogy *Dombó vára* felverésekor Sennyei úrfi volt fejük, mikor a falukat is égették, gyűjtögtették.

45. POSÁR ISTVÁN, *Gadács*, *Somogy* vármegye, Laskói András jobbágya, kb. 30. éves, hittel vallja:

Tudja, hogy tavaly pünkösdtájban a *gadácsiak* szarvasmarháját, elsőbben hetvenkét ökrüket hajtották el a *keszthelyiek*, nevezet szerint *szili* Szabó Gergely fia Geczi, ki a *Somogy*ról, *Szil*ről ment *Keszthelyre* lakni, Tóth Bertha, ki is *Marosdról* ment oda lakni tizenharmad-magukkal, azután viszont harmadnappal ötödmagával azon *gadácsiak*nak ötvenöt lovát hajtotta el. Azután megint csakhamar *tapolcai* Tóth Márton, ki *Mernyéről* ment oda lakni, hajtotta el nekik 25 ökrüket, *csobánci acai* Bak Istók pedig és Nykác Palkó, ki *Apátiról* a *Somogy*ról ment oda lakni, hogy a német adóért az embereket föl vitték, hajtották azon *gadácsiak*nak ötszáz juhukat, száz sertésmarhájukat, negyven borjút, két lovat hajtottak el. *Tapolcai* Mencseli Istók is több társával együtt hajtotta el az elmúlt aratáskor másfél száz szarvasmarhájukat. Mostanában pedig, azelőtt három héttel *tapolcai* Nykác Palkó, *kovásznai miklai* Kovács Jakab öccse, ki a többinek kalauza, hetedmagukkal *Gadácsra* menvén, ott az embereket verték, taglották s kínozták, harminc tallért kértek rajtuk. Hogy meg nem adhatták, Pál Gergelyt, Pál Mátét s Molnár Jánost igen elverték, aminthogy Monár János azon verésben meghalt, mely kínozó azon *gadácsiak*on a harminc tallért követ[el]ik, hogy ha április 1-re meg nem adják, megsütik őket, mint az oktalan marhát, kik miatt erdőkön hol lappanganak, falujukban sem mernek maradni. Hallotta ezen tanú, hogy *nágo*csi Balássa István és Balássa András feleség[én]ek és Varga Geczi anyja hasára parázs tüzet rakván, ezen felül is kínozó úgy kínozták, mely kínozásban ugyan mindjárt meghalt Varga Geczi anyja. A másik két asszonyon kétszáz tallért vontak, s úgy bocsát[ot]ták föl, kikre fazékkal merték a parazsat. Ugyanezen kínozó *Marosdon* is egy asszonyt már a tűz mellé vittek, hogy hasonlóképpen tüzzel kínozzák, kik magukat negyven talléron váltották meg, az uruk otthon nem lévén. Hallotta, hogy egy *tabi* férfit s egy asszonyt is megsütöttek, kik meghaltak a kínozásban. Vallja azt is, hogy karácsony előtt egy héttel azon *gadácsiak*nak nevezett Nykác Palkó hetvenhárom kila búzájukat, lisztjükét, hajdinájukat vitte el, azonkívül mézükét, vajukat, fejszé[jü]ket, kapájukat és egyéb szerszámukat.

46. DÖME BALÁZS, *Gadács*, Laskói András jobbágya, kb. 25 éves, hittel vallja:

Szemével látta Balássa István[nak] és András[nak] [meg]kínzott felesége[i]ket, kiket tüzes nyársakkal, csoroszlyákkal kínoztak, kiváltképpen Balássa Istvánnét egész a lába fe[jé]ig elégették annyira, hogy eddig is meg kellett halni. Negyedik asszonyt, lábait tüzes csoroszlyákkal sütögetvén a combjától fogva alá, az a nagy kínban rimánkodott (reménkedett), hogy bocsássák el, az urát előhívja, bár az In⁴¹ Istene ne legyen, hanem az ördögé legyen, s úgy bocsátották el.

47. ELEK ISTVÁN, az egykor népes *Csepely* faluban lakik, *Somogy* vármegye, *veszprémi püspök* jobbágya, kb. 60 éves, hittel vallja:

⁴⁰ 450

⁴¹ Isten

Tudja nyilván, hogy egykor *keszthelyiek*, *csepelyiek* hetvenszámú szarvasmarhájukat hajtották el tavaly szüretkor. Tudja, hogy csakhamar a *keszthelyi* Orbás Iván azon *csepelyiek*nek tizenkét szép ökrüket hajtotta el. Ezen tanúnak pedig négy ökrét hajtotta el *tapolcai* Simon Kovács öccse, Vincze, és *Szécsiszigetben* lakó Pap Mihók, *vázsonyi* Kusz János negyedmagával, és *tapolcaiak*, *tihanyiak*, *veszprémiek* az ősszel rajtuk élődven, hol kétszázán, hol kevesebben itták meg azon *csepelyiek*nek három száz akó borukat, hozták el a *vázsonyiak* hetven kila búzájukat, az idő alatt mennyi sertésmarhájukat, bárányukat és kenyerüket s mézüket ették meg, lehetetlen megtudni, holott csak ezen tanúnak is *tapolcai* Nagy György tett hatvan forint ára kárt, harminc szekér szénáját megetette, asztagját csép[e]l[t]ette, hetedszámra házánál lakván, *vázsonyi* Kusz János pedig társaival együtt harminc akó borát megitta, magát elverték, taglották. Ugyan *vázsonyi* Tóth János, Marton Lőrinc többekkel egy tehénét, tíz tallér érőt levágták, s ott *Csepelyen* megették. Volt ezen tanúnak kétezer forint[ot] érő jószága, minden marhája, jószága odavagyon, kiknek dúlásuk miatt nyolc szép árva gyermek éhen meghalt. Tudja ezen tanú, hogy megírt *tapolcaiak*, *vázsonyiak*, *keszthelyiek*, *tihanyiak*, *veszprémiek* hasonlóképpen dúlták, rablották a *Somogyságot*, úgymint *Látrányt*, *Kilitit*, *Jutot*, *Hídvéget*, *Szentmártont*, *Ireget*, *Dorogot*, *Hékkutat*, *Értényt*, *Hidegkútat*, *Ősit* és egyéb falukat. Tudja, hogy *Ősiben* Harcsa Mihályt *tihanyi* Deres Istók kínozták s öltek feleségestől. *Zicsben* (?) is egy embert, Kis Mihályt feleségestől megkínozták s megölték azon *Deres Istók*, társaival együtt. *Miklósiban* pedig *Szekszárdi* Iván s *Eliás* rációk, *kiliti* Desi Imre kínozták meg *Komár Gergelyt*, *Kilitiben* *Berta Gergelyt*. *Komár Gergelynek* vették volt el közel ezer tallérját, adtak még ugyan benne mintegy háromszáz tallért, a többi a több (!) kínzó hajdúknál veszett, kik közül *Vörös Jánost*, s *Szántódi Mihók* gyermekét megfogták volt *Tihanyban*, de a tűzkor a tömlöcben megégtek.

48. FONO LUKÁCS, *Csepely*, *veszprémi* püspök jobbágya, kb. 40 éves, hittel vallja:

A marhahajtás felől, beteg lévén, hallomást vallja, hogy levén harminc akó bora, *vázsonyi* Kuti János több *vázsonyiakkal* és *tapolcaiakkal* együtt itták meg, csak egy nap négy akó borát, azután pedig kezéhez vévén a pince kulcsát, mind megitták az ősszel. Vallja, hogy csak egyszer is négy hordó borát vitték szekereken a *tapolcaiak* a *Fonyódba* (!), s ott itták meg. Tudja, hogy *keszthelyi* Orbás Iván *Csepelyből* feles sertésmarhákat megöletett, megétegetett. Tudja, *sümegei* Pap Miklós nevű katona a télen két lovat, kettőt pedig *tapolcai* Sós Pál fia, ki *Babodról* ment oda lakni. Ezenkívül minden élését, jószágát elhordották, volt harminc sertés[e], tíz ökre, hat lova, nyolc borjú[ja], mind elhajtották, most már éhenhaló.

49. VAJDA MIHÁLY, *Szólád*, *Sankó* Miklós jobbágya, kb. 50 éves, hittel vallja:

Tudja, *szóládi* 8 ökröt *tapolcai* Mencseli Istók és Tamás Pap fia,⁴² Pap Istók hajtották el. Tudja, hogy egy éjjel s egy nap *Szóládon* lévén Orbás Tamás *csobánciakkal*, *tapolcaiakkal* másfél százán éjjel-nappal iván itták meg harminc akó borukat, feles buzájukat, zabjukat és egyéb javaikat elprédálták. Tudja, hogy *szóládi* Pacskod Györgyöt annyira elkínzotta Mencseli Istók, hogy meg kellett bele halni, ennek is a sok tolvajok mindenét elvitték. Vallja, hogy *Szokoló* Iván, ki most *Sümege*n lakik, vett a *szóládiakon* 63 tallért.

50. KOMA PÁL, *Egres*, *Torma* István jobbágya, kb. 35 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy *egresieknek* és *bedegieknek* egyszersmind a *tapolcaiak* hetven ökrüket hajtották el, most *Lengyeltótiban* lakó *Velakik* Balás és *Velakik* Mátyás, tudja, hogy midőn a *csobánciak*

⁴² A név kétszer szerepel fordított névsorrendben (Tamás Pap), amely a mesteremberek, foglalkozást űzők esetén gyakori névhasználatra (ragadványnév, mesterségnév használata) utal. Ez esetben arra gondolhatunk, hogy Pap Tamás apja, esetleg ő maga licenciátus vagy református lelkész volt. Ennek némiképp ellentmond, hogy az irat szerint Pap Tamás több rablásban is részt vett. Hasonló a helyzet az iratban többször említett Ferenc deákkal is, akinek teljes neve Vechelius Ferenc volt.

nyolcvanadmagukkal a német adóért embert vittek el *Bedegről*, az embereket hóhér módjára kínozták, a kínozott emberek némelyek ruhaveremre, némelyek pénzre vitték a kízókat, kik valamire akadtak, azonkívül mindennemű házieszközöket, ruházatukat megtalálták, valamint a rabló török, lovakon, szekereken elvitték. Az embereket nagy fejszékkel verték, taglották, mint a marhát, aszerint cselekedtek, *Andocson*, *Nágocson*, *Zicsen* és egyéb helyeken ezen megírt *csobánciak* és társaik.

51. DESŐ MIHÁLY, *Bedeg*, méltóságos herceg palatinus úr jobbágya [Esterházy], kb. 26 éves, hittelt vallja: Őket legderekasabban *tihanyiak*, *tapolcaiak* s *csobánciak* pusztították el, tudja a német adóért való kijövetelkor az emberek kízását és javuk felprédálását, mint az előző tanú, úgy a hét marha elvitelét is. Az ember elvitelkor pedig és az emberek kízásakor jelen volt, *csobánci* Budai János, Mernyei Geczi, Acsay Istók. Tudja, hogy az *értényi*, *nágocsi* és *bedegi* megmaradt marhát is a *tapolcai* Velakik Balás és Mátyás és *bonnyai* Simon Rác hordotta el.
52. PAP GYÖRGY, *Szentmiklós*, Somogy vármegye, fehérvári örkanonok jobbágya, kb. 80 éves, hittelt vallja: Tavaly esztendőben nyáron azon *Szent Miklós* nevű faluból a *keszthelyiek*, kik közül egyik *Radovicza* nevű rác volt, ezeknek öt szekerükön és három kocsijukon vitték el többet száz kila gabonájuknál. Más ízben *dörnyeiek* s *légrádiak*, egyik *Csonka Mihók* nevű somogyi fi, százhet sertésmarhájukat hajtották el. Elmentek volt utánuk a *Muráig*, de nem bocsátották által őket, azonkívül valami ruházatot, házi eszközt kaphattak, elvitték. *Tapolcán* lakó *mernyei* fi, Salamon Andor társaival együtt hozta el 25 kila búzájukat, ezen tanúnak lévén *Szóládon* két kila lencséje, két kila lisztje, egy kila borsója, a *tapolcai* rácok s tótok ugyanazon útjukban azon *tapolcaiak* *Ósiból*, *Tengődből* és egyéb helyekből hoztak el negyven szekér élést, házieszközt s ruházatot, most télen, hogy *Oroszit* felverték *vázsonyiak*, Máthé Miklós fia, Mázár Miklós és Kis Gergely fia, Mersei Istók társaikkal a tanúnak egy tehenét, tizenöt forint[ot] érőt levágták, a feleségét említett Mázár Miklós úgy hajtotta egy tüzes karóval, hogy azon hajítás miatt meg kellett halni[a] csakhamar. Tudja, hogy a *szóládiak* marháit, úgy sertéseket, lovakat, teheneket, ruházatjukat és egyéb jószágukat elvitték *Csonka Mihók* fia és Somogyvári Vince, *Légrádon* vagy *Dörnyén* lakók hajtották el.
53. BÖJTÖS GYÖRGY, *Szólád*, Zankó Miklós jobbágya, kb. 30 éves, hittelt vallja: E télen a *vázsonyi* hajdúk, egyik *Laki Gergely*, Balás Kovács szolgája éjjeli időn cséplették el tíz köből hajdináját, a többit elterítették a havon. Ugyan a télen a *tapolcaiak*, úgy hallotta másoktól, maga otthon nem lévén, hogy *Orbás Tamás* társaival együtt, kinek társa volt *Veszprémből* *Tapolcára* ment Somogyi (Somogi) István fia Istók, azon tanú pincéjét bevágta, onnét egy kila borsóját, egy kila lencsét, két zsák búzáját, egy zsák lisztjét és amit ott találtak, elvitték, 15 akó borát megitták. Az ő jószágát azon falubeliek jószágával és egyéb fölül megírt *ősiek*, *tengődiek* javaikkal szekereken vitték el *Tapolcára*, azon faluban lakó *Pacsko Györgyöt* *tapolcai* *Mencseli Istók* szabályával által verte, mely *Mencseli Istók* teljességgel pusztította el társaival együtt *Szóládot*, *Szárszót*, *Csepelyt*, *Telekit*, *Őszödöt*, *Kőröshegyet*, akiken éjjel-nappal rajtuk volt, meg sem merték várni, s később is volt ki-ki mindenét elhagyni, hogy sem megvárni, mert féltek kízásától, képtelen verésétől, ha hírért hallották, aki hová mehetett, oda ment, ki *Szóládon* *Bodó Gergelyen* zsarolással egynéhány kila abrakot vont, kinek az öccse *Bodó Jancsi* két esztendeig bújosdik előtte, fenyegette esküvéssel, ha kezébe akad, tíz juhhal fizet. *Lőrincz Gyurkót* három kila abrakba és egy pár csizmába zsarolta meg. *Bodó Mátyásnak* két ökrét elhajtotta. *Somi Ferencet* megkínította, hogy az semmit sem adhatott, úgy hajtotta el *Bodó Mátyás* két ökrét, másik *Bodó Gergelyen* zsarolással két kila árpát s két kila rozsot vont.

54. GARABONT JÁNOS, *Nágocs*, néhai Zicsi Pál özvegyének jobbágya, kb. 40 éves, hittelt vallja: Derekasabban most *Lengyeltótiban* lakó, azelőtt a *Somogyon szántói* jobbágy, *szántói* Vlakik Balás, Derecskej Balázs miatt pusztult el a *Somogyság*, kik *nágocsi* Bálassa Istvánt parázssal és veréssel addig kínozták, hogy a verés után meghalt, az elmúlt héten pedig ugyan *nágocsi* Varga Geczi anyját kínnal megölte, kinek egyik társa volt Keres Illés fia, ki azelőtt *Somogy[i] apáti* jobbágy volt, most *Tapolcán* lakó, azon *Nágocs* nevű falut is elsőbben kezdte pusztítani említett Vlakik Balázs, Derecskej Balázs, Jekizsi Simon azon *apáti* jobbágy fi. Ezek után *Tapolcán* lakó Győrki Kovács egykor nyolc lovukat, másszor tizenhatot a faluban, a béklyóból (békobul) kivágván, elvitte társaival. Ugyanakkor a prédikátorukat kegyetlenül kínozták ezen *tapolcaiak*, özszerugdosták, sarkantyúzták s verték, hogy a lovait kérte, nadrágját levonták. Ugyan *Tapolcán* lakó Kovásznai Balázs, Balassa Istókon, *Szóládon* lakón is tallért zsarolt. Tudja, hogy azelőtt két héttel *tapolcai* Kovács Jancsi társaival együtt fűrészszel, s egyéb kínzó szerszámokkal kínozták az embereket *Gerezden*, a *Somogyon*.
55. BOLCSÁR BOLDIZSÁR, *Nágocs*, ugyanazon nagyságos grófnő jobbágya, kb. 25 éves, hittelt vallja: A két rendbeli, s *szóládi* lovak elvitelét, mint az előző tanú tudja, hogy *Tapolcán* lakó *baranyavári* Rác Simon társaival együtt valamilyüket (valamieket) találta ezen *szóládiak*nak, szekereken elvitte. Tudja a kínzásokat mint az előző tanú, tudja, hogy ezen *tapolcaiak* derekasabban pusztították el több társaikkal együtt.
56. BALÁSSA ISTVÁN, ugyanott lakik és ugyanannak a jobbágya, kb. 40 éves, hittelt vallja: Tudja, hogy *tapolcai* kalauz, *baranyai* Rác Simon *Andocsról* hozatván fejszét, és be akarván ezen tanúnak pincéjét vágni, hogy az ajtót el ne rontsa, adá a pincéje kulcsát, honnét másfél száz tallér[t] érő egyet-mását társaival szekerekre rakván *Tapolcára* vitte. Kovásznai Balázs pedig, *tapolcai*, kötözve hordozván, és ketten két felől vervén tizennyolc tallért zsarolt tőle, vallja, hogy a *Somogyot Apátiról*, *Bonnya* nevű rác faluból *Tapolcára* származott, felül megírt tolvajok pusztították el derekasabban mind *Nágocsot*, s mind a tájon lévő *Somogyságot*. Hallotta az asszonyok halálát a kínzásban, mint a följebb való bizonyságok.
57. NAGY KATALIN, néhai Tóth Mihály özvegye, *Szólád*, kb. 80 éves, hittelt vallja: Tudja nyilván, hogy az ura *Szabadira* ki akarván hajtani tizennygy ökrét s egy tehenét a biztonság érdekében, *tapolcai* Nagy György társaival együtt csak közel *Fok Szabadihoz* elvonta s elhajtotta tolvaj módon, magát ezen tanút rútol elrugodozván. Ugyanazon Nagy György gyakorta azon falura menvén nagy dúlásokat, marhalevágásokat tett, öléssel fenyegették, hogy mindekből kipusztították, úgy kényszerítették ide *Vázsonyba* mind lovaitól megfosztatván feljönni.
58. PAP JÁNOS, *Túri*, *Somogy* vármegye, Bakács Sándor jobbágya, kb. 55 éves, hittelt vallja: Tudja, hogy *dörnyei* Csorba Tamás, Dávodi Márton kalauzok társaikkal együtt elsőbben hajtották el másfél száz szarvasmarhájukat s lovukat, ötvenét, az apraját visszavették, de a javát oda-vesztették. Azután pedig, amely azon marhákból megmaradt, *csobánci* Bak Istók, Király Jankó és *tapolcaiak* hozták el, holott ezen tanúnak egy ökrét most is *Tapolcán* Fekete Gyurkó járja, hogy a fia érette ment, csak az In⁴³ mentette meg, hogy meg nem ölték. Ugyan *tapolcaiak*, *csobánciak* és egyéb helységbeliek minden javaikat, ruházatjukat, élésüket szekereken elhozták, egykor említett Bak Istók ezen tanúnak tíz kila búzáját hozta el, tudja, hogy ezen megírt gonosztevők pusztították el *györökieket* (*györüieket*), *Szólóslakot*, *Tótit*, *Gyugyot* (Giurgiot), *Gamást*, kik miatt ezen előszámlált faluk éppen pusztán vannak, sokan éhen haltak meg, mert semmijüket meg nem

⁴³ Isten

hagyták. A *dörnyeiek* (dőrniek) pedig a marha elhajtásakor a templom ajtaját bevágták, ezen tanúnak vitték el harminc tallér egyet-mását és Mihály Kovácsot, Pap Istvánt, Kolos Jánost megölték.

59. MIHÁLY BENEDEK, *Látrány*, Széchenyi György jobbágya, kb. 20 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy *dörnyeiek*, *tapolcaiak*, *csobánciak* pusztították el őket, vallja, hogy amijük megmaradt a *dörnyeiek* után, azt ezen előszámlált végbeliek hozták el, mind marhájukat, s mind élésüket s ruházatjukat, s úgy kellett falujukat pusztán hagyniuk. Tudja, hogy a felül megírt három embert a *tótországiak* ölték meg kínnal, hogy semmit sem adhattak nekik. Tudja, hogy *szóládiakat* s *csepelyieket* is a *tótországiak*, *tapolcaiak*, *sümegiek* és egyéb megírt helységbeliek pusztították ki mindenükből.

60. TÓTH GYÖRGY, *Látrány*, Széchenyi György jobbágya, kb. 40 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy kiváltképpen *Látránynak* elpusztítója volt *csobánci* Molnár Illés fia Máté, egyiknek neve, másik Kovács – másként – Sajtár Bence társaival együtt ezek pincéjüket bevágták, valamit ott és házukban találtak, jóra való élést, házieszközt és ruházatot elvitték. A *tapolcaiak* pedig egy asszonynak kapcáját lábáról levonván, gyermekét a tűzbe ejtette, ki egy hétre meghalt. Annyira vannak már ezen kínzók s húzóvonyók miatt, hogy az ebeket és macskákat is megeszik, csak kaphassák. Sokan pedig éhen meg haltak, s naponként halnak, mert még a hajdina korpából süített élésüket is elvonják tőlük. Tudja, a sok tótok és rácok és hasonlók miatt pusztultak el a *somogyi* faluk.

61. DESÜ MÓZES, egykoron *Látrányban* lakott, kb. 37 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy a szarvasmarhájukat, százötvent, *Dörnyén* lakó Sana Márton, aki ugyan ispánjuk volt, Sárdi Máté többekkel együtt hajtották el az ősszel Szent Miklós-nap tájban. Másodszor tudja, *tótországi* Marian Rác, *buzsáki* (bucsáki) Várdai Gyurkó, Szentpáli Jankó hajtották el százötven szarvasmarhájukat s lovukat, három embert megöltek, az asszonyokat tűzzel fenyegették, aki nem adhatott, kin három, s kin négy, s kin tíz tallért vontak. Prédikátoruknak szakállát elmetszették, a verésben holt elevenen hagyták, hogy nem adhatott nekik. A szentegyházakat fölverték, szőnyegetek belőle, és valami egyet-mást ott találtak, akármi volt, azt elvitték. Azelőtt pedig derekasabban *tapolcaiak*, s nevezet szerint Szóki Tóthnak fiai, Hosszú Mikola és *csobánciak*, Lakos Geczi, Monár Illés fia Máté és Istók társaikkal együtt pusztították el a *Somogyságot*, volt azon tanú Vörös Pál úr előtt könyörögvén, hogy oltalmazza őket, ki a táborra két lovat kért tőlük. Megadták ugyan a két lovat, de semmi oltalommal nem volt érettük. Maradt volt ugyan 40 számú szarvasmarhájuk a *tótországiaktól*, de azt mind a *tapolcaiak* és *csobánciak* emésztették meg, egy kas méhet sem hagytak, valamint⁴⁴ nekik tetszett, azt cselekedték. A pincéjüket szerről szerre járták, ha a gazdát nem találták, bevágták, a bornak valót elvitték, a szegénységet, hogy már semmit sem adhattak nekik, űzték-kergették, verték. A többiről azt vallja, mint az előző tanú, az inségtől és ebek evéséről. Tudja a *Somogyságot* ezek derekasabban pusztították el a több végbeliekkel együtt.

62. FEJÉR JÁNOS, egykor *Látrányban* lakott, kb. 40 éves:

Mindenről ugyanazt hittel vallja, mint az őt közvetlenül megelőző tanú, hozzátéve még, hogy az ilyen gonosztevőket nem büntették a tisztek, vallja ezt is ezen tanú, hogy *vázsonyiak* Rajkai György ötöd- vagy hatodmagával tegnapi napon *Szentjakabfára*, ezen tanú mostani szállására menvén, noha fél kenyeret adott nekik, mégis fertelmes szitkokkal szidta, szablyáját kivonván kétszer is a mellének vitte, hogy általverje, azután egynéhány semmire való fakanalát elhozta.

⁴⁴ valamint jelentése itt: ahogy

63. SZABÓ PÁL, *Gölle*, fehérvári őrkanonok úr jobbágya, kb. 50 éves, hittelt vallja:
Tudja nyilván, hogy veszprémi Futó György több társaival együtt hajtották el *gölleieknek* jó feles szarvasmarhájukat, lovaikat tavaly nyáron, azután pedig csakhamar *veszprémi* Szili György társaival hajtotta el azon *gölleieknek* feles szarvasmarhájukat, melyek mind odavesztek. Harmadszor *keszthelyi* Csokniai Jancsi feles ökröt, tehenet, lovat hajtott el, s feles portékát is vitt el, úgymint házieszközöket, ruházatot s egyet-mást, amit talált kamrákban (kamarákban), házakban. Vallja, hogy *vázsonyiak*, Bohásó András, Hagyo Bence többekkel együtt hozott *Gölléből* szalonnát, rozsot, lencsét és több egy-mást, kik a *Somogyról* jöttek *Vázsonyba* lakni.
64. ANTAL ISTVÁN, *Boldogasszonydörgicse*, fehérvári őrkanonok úr jobbágya, kb. 40 éves, hittelt vallja:
Tudja, hogy a *devecseriek* hajtották el ezen tanúnak, néhai Antal Jánosnak 15 ökrét. *Akaliaknak* is 12 ökrét Szent Márton-nap tájban, mely ökrök közül most *Devecserben*, azelőtt *Pulában* (Pulyánban) lakó Szalai György kezénél ösmerte *Győrött* hármát, vallja, hogy azután *Pápán* igaz útjában reátámadván Til György többekkel csaknem agyon verték, melyet mindenéért föl nem vett volna. Tudja, hogy *pápai* Gacs Istók *Fölső Dörgicsén* másokkal hatalmaskodtak, juhokat (ihokat) vittek el.
65. KIS ISTVÁN, *Akali*, fehérvári őrkanonok jobbágya, kb. 55 éves, hittelt vallja:
Tudja *vázsonyi* Benke Márton, mostani *tihanyi* kapitány Karacsics Mihály és a *tapolcai* tótok s rácok kezdték a *Somogyról* a marhahajtást, vallja, hogy az elmúlt télen *tapolcai* kalauz, Perák nevű tót ember *dörgicsei* Nemes Mihály pincéjét bevágta társaival együtt, egy tíz akó hordó borból igen keveset hagyott. A többit megittatta a vele lévőkkel. Vallja, hogy ezen a télen a *Somogyról* jövén Csobánczi Mátyás, Varga István kalauzok ezen tanú házában *Akaliban* föltörték, nyolc kenyérét, jó darab szalonnáját és egyéb élését, szekercéit, sarlóit (sáloiait) elvitték, lovaik a *Somogyról* hozott rakott szekerekben elfáradván, ezen tanú ökreit azon hámbokba fogván *Tapolcáig* hurcolták, kínozták.
66. KOVÁCS LUKÁCS, *Csepely*, veszprémi püspök jobbágya, kb. 30 éves, hittelt vallja:
Hogy derekasabban őket a *tapolcaiak* s *csobánciak*, *tapolcai* Orbás Tamás, Nagy György pusztították el, kiknek nevüket mind nem tudja, azok hordták el a töröktől megmaradt marhájukat, körülbelül hatvanszámú szarvasmarhájukat, s kit szemük láttára levágtak, amint nekik tetszett, úgy süttették az asszonyokkal. A férfiakat kikergették a faluból, pincéjüket egytől egyig (együl egyig) mind bevágták, a hordókat kétfelől is megfúrták, amint tetszett, úgy hordották s itták, nagyobb részét a földre bocsátották, valami lisztjüket kaphatták, mind elvitték, néha másfél százan is voltak a faluban, éjjel-nappal maguk maguknak gazdálkodtak. Annyira elpusztították, hogy baromfiuk sem maradt, mely végett mentek ugyan az úrhoz öngagságához *Sümege* és az öngagsága tisztviselőihez, de semmit sem használt.
67. BÖTKÖS JÁNOS, *Csepely*, veszprémi püspök jobbágya, kb. 30 éves, hittelt vallja:
Mint az előző tanú, hogy a töröktől megmaradt marhájukat derekasabban a megírt *tapolcaiak*, *csobánciak* hordották, s kit meg levágtak, megették társaikkal együtt, kik egyszersmind öt s hat marhát is levágtak, s ha 25 hordó volt is egy pincébe, mind megfúrták, csapra tették, amint szerették, úgy hordták sajtárokkal, csöbrökkel, s itták. Minden baromfiukat megölték, annyira, hogy egy borjú, egy sertésmarha s egy tikfi nem maradt azon faluban, és minden egyéb javaikat, tung (tungeyl) mézeket,⁴⁵ földbe ásott, magnak hagyott méheket fölverték s felverték, annak fölötté minden egyébféle éléseket elprédálták. Magukat verték, kergették, hetedszaka sem mertek

⁴⁵ Kis hordófélét jelenthetett, melybe beleverték a mézet. A tung-ra töltés a szállítást, tárolást szolgálhatta. A Czuczor–Fogarasi szótár szerint a Balaton mellékén a tung káposztáshordót jelent. Lásd: MNySz VI. 491–492. lásd még: HETYÉSSY 1967, 471.

házukhoz menni, erdőkön s másutt bujkáltak, mert akit közülük megfoghattak, azzal képtelenül bántak, mint az ökröt, úgy ütötték.

68. BUS GYÖRGY, *Csepely*, veszprémi püspök jobbágya, kb. 30 éves, hittel vallja:

Tudja, mint az előző két tanú, hogy a töröktől megmaradt marhájukat *tapolcai* Nagy György, Járpás András több ott való rácokkal s tótokkal, *csobánciakkal*, *vázsonyi* Kusz Jánossal és egyebekkel emésztették meg, a többiről, amit az előző tanú vallott, hozzátéve azt, hogy a bor megiváskor jelen volt *veszprémi* Széköli Mihály, Széköli Ferenc, kik ezen tanú pincéjénél egy ott való nyomorult embernek egyetlen egy harmadfü (harmadfi) tinóját társaikkal együtt levágták s megették, volt ugyan egynéhány száz akó boruk, de azt hetedszámra ott lakván, éjjel-nappal itták, baromfijukat ölték, vágták, asztagjuk csépelték s ölettek,⁴⁶ a többiről, amit az előző tanú vallott, a szerint cselekedtek *Látrányban* és *Szóládon*.

69. VINCZE PÉTER, *Acsa*, veszprémi püspök jobbágya, kb. 24 éves, hittel vallja:

Tudja nyilván, hogy *Bonnyáról*, *Apátiról* *Tapolcára* jöttek rácok, úgymint Csetkó Gyurka, ki most a *Somogyon* az asszonyokat süti, *apáti* rác Barics Andor, Deáki Peti és most is *Apátin* ott lakó Kis Tamás, ki azon *tapolcaiakkal* és egyebekkel kezdett volt járni, hordották el *acsai*aknak sertésmarhájukat *Tapolcára* seregestől. Szarvasmarhájukat pedig és lovaikat tudja, hogy *Keszthelyre* hajtották, kiknek nevüket nem tudja, de a marha mind odaveszett. Vallja, hogy az ősszel a falunak ruházatját és egyéb javait azon fölül említett rácok társaikkal együtt hozták el, kikben társuk volt most *Csobáncban* lakó *acsai* fi, Bak Istók. *Dombóvár* megvételekor hozta el *vázsonyi* Igali Mihók társaival huszonöt kila búzáját, rozsát, más *acsai* embernek is 10 kila rozsát, kik, midőn mások *Dombóvára* alatt vitéztek, csak *Acsán* nyomtattak. Tudja, hogy a *gadácsiak* juhait, ruházatját, tehén föle marhájukat, lovaikat és egyéb jószágukat elvitték s elhajtották *tapolcaiak*, de kik voltak, nem tudhatja. Tudja, hogy a télen a *gölleiek* ruházatjukat, élésüket *apáti* Sudarics Márton, Baricz Andor többekkel együtt vitték el szekereken. Tudja, hogy említett Baricz Andor és Kovács Jankó, andocsi fi, *Tapolcán* lakók, most a *Somogyon* embereket s asszonyokat kínoznak, kik keze miatt *Ná gocson* egy asszony meg is halt. *Gadácson* is kínoztak asszonyt, harminc tallérban meg is alkudtak velük. Egyik kínozó, Csetkó Gyurkó *tapolcai*. Vallja, hogy ezen tanúnak hat ökrét és ott való Orbán Jánosnak hat ökrét *veszprémi* Széköli Geczi és Vak Peti hajtották el, s egy puskáját elvonták. Vallja, hogy Devecseri Gyermán, Mázán Miklós *vázsonyi*, *tihanyi* Dankadi György hatalommal hozták el ezen tanúnak két kósóját, az árát nem meri föl vinni, mert a Gyermán Rácz fenyegeti, kik akkor is két ízben is igen megverték ezen tanút.

70. BICZO GERGELY, *Acsa*, veszprémi püspök jobbágya, kb. 22 éves, hittel vallja:

Hallotta az *acsaiaktól*, hogy a *Somogyot* a *tapolcaiak* pusztították el, hallotta, hogy *Gadácson*, *Ná gocson* a *tapolcaiak* kínoztak embereket, a többiről nem tud semmit.

71. BAKO GYÖRGY, *vázsonyi* véghely gyalogos tizedese, kb. 40 éves, hittel vallja:

A *Somogyság* pusztítását tudja, hogy a végbeliek által történt, látott itt is *Vázsonyban* hajtott marhát, de ki hajtotta legyen, hallotta, hogy a marhahajtogatást legelsőbben is *tihanyi* kapitány, Karacsics Mihály úr, Csomai Máté vajda úr kezdte s indította, azután azokra nézve lett a több marhahajtogatás. Tudja, hogy *vázsonyi* Kopis Mihály, Benke Márton, Csonka György többekkel együtt hajtottak a nyáron marhákat, de hová lett legyen a marha, nem tudja. Tudja, hogy azelőtt két héttel Bertha György *vázsonyi* katona és Kapoli Mihály hajdú közel százan hajtottak teheneket, kecskéket, lovakat és egyet-mást portékát hoztak *Fonyódról*, de úgy hallotta, hogy

⁴⁶ ölettek = örölték vagy öröltették

hódolatlan (hodulatlan) rációk marhájuk azok, tudja, hogy *vázsonyi* Takács János kereskedett afféle hajtott marhákkal.

72. BORSATI PÉTER, *vázsonyi* véghely szabados katonája, kb. 52 éves, minthogy semmit sem tud biztosan, csak azt mondja el, amit hallott.

73. LAKATIÁRTO MIHÁLY, *vázsonyi* véghely tüzére, kb. 40 éves, hittelt vallja:

Tudja, hogy *vázsonyi* Kopis Mihály, Csonka György több itt valókkal, *veszprémi*ekkel és egyéb helységbeliekkel hajtottak egynéhány ízben marhákat, de hová valók voltak, nem tudja, törökének mondották. Hallotta azt is mondani sok embertől, ha *tihanyi* vajda nem lett volna, most is azé volna a *Somogy*, a többiről nem tud semmit.

74. KANTHÁS TAMÁS, *Szentpéterdörgicse*, Domonkos Ferenc jobbágya, kb. 45 éves, hittelt vallja:

Látott egynéhány ízben is hajtott marhákat, de nem tudja, hová valók. Vallja, hogy Karacsics Mihály föllázasztotta a föld népét, hogy a török fut, szalad, kire a sok nép összegyűlt, a *Balaton* innenső felét pusztították, ezen tanúnak pincéjéből sajtárokkal hordták, mások három pincét bevágtak, azokból is úgy hordták a bort, de senkit sem ismert közülük. Ezen tanút összeverték, a dúlást megtették, azután elosztották a sok kártétel után. Vallja, hogy egy *tihanyi* rác máskor a maga szőlejébe ezen tanúnak vasbottal a lábát eltörte, de a rácot nem ismeri.

75. HOLLÁT MIKLÓS, *vázsonykői* véghely zsoldos lovaskatonája, Veszprém vármegye, kb. 40 éves, hittelt vallja:

Látta sok ízben, hogy kiváltképpen a *tihanyi* rációk egyike, Bácskai nevű rác hajtottak ide *Vázsonyba* öreg szarvasmarhát, lovakat, s itt is kótyavetyézték föl. Tudja, az itt valók, nevezet szerint Kopis Mihály, Takács János többekkel és *veszprémi* Zana György előttük járó, Pap Tamás sokadmagukkal hoztak a *Mecsek tájáról* egy szigetből, holott török és fegyveres rációk zászlóstól voltak, szarvasmarhákat, juhokat. Rác és török portékát s török zászlókat is. Tudja, hogy azelőtt két héttel hajtottak az itt valók, Kapoli Mihály, Benke Márton, Csonka György, Bendek György, Bertha György, Vayda János juhokat s kecskéket többekkel együtt, de nem tudja, hová való marha volt, hanem *veszprémi* harmincadostól hallotta, hogy *fonói* marha lett volna. Tudja, hogy a *Somogyra* derekasán a *tapolcaiak*, s a tájon lévő végbeliek jártak *Badacsonynál* által, s ott hordották által a sok marhát.

76. BOCSKAI GYÖRGY, *vázsonykői* véghely zsoldos lovaskatonája, kb. 40 éves, hittelt vallja:

Hogy ő tizenegy hétig a *budai* táboron lévén, nem láthatta, kik s hová valók kezdték el a *Somogy*nak pusztítását. Tudja azt, hogy derekasabban a *tihanyiak* hajtották a *somogyi* marhát, azután *sümeziek*, *keszthelyiek*, *tapolcaiak*, *csobánciak* és egyéb végbeliek egymásra nézve, nevezet szerint a Mandoriát és Gyermánt hallotta, hogy kétszer is hajtottak marhát. Tudja, hogy *vázsonyiak* a tábor előtt vettek marhát említett Mandariától, Devecseri Gyermántól és többi társaiktól, úgymint *vázsonyi* Szabó Gergely és ezen tanú, *tihanyi* Bácskai Markó, Nánay Iván. Hallotta, hogy azelőtt két héttel a *vázsonyiak* hajtottak juhokat, kecskéket, de hová való marha, ki hajtotta, és a *fonai* embert ki verte meg, nem tudja.

77. TAKÁCS JÁNOS, *vázsonykői* véghely zsoldos lovaskatonája, kb. 28 éves, hittelt vallja:

Tudja s látta, hogy *tihanyi* Vukmán s Mandoria többekkel együtt hajtottak a *Somogyról* marhákat, de nem tudja, a marha hova való. Látta, hogy a *veszprémi* dunai (Dunay) hajdúk és némely *devecseri* katona egyik egy nap, másik más nap hajtottak ökröket, lovakat, de azokat sem tudja, kik voltak, úgy a marhákat is, hová valók. Tudja, hogy *keszthelyi* Bogor Ferenc és *tapolcai* Kovács

István hajtottak volt egykor száznegyven, kiket *vázsonyi* Kopis Mihály, Mészáros Balázs vettek meg ezen tanúval együtt, azt mondván az eladók, hogy ők is vették. Láta ezen tanú, hogy *vázsonyi* Herczeg Mihály mással együtt a *vázsonyi* úton *Öcs* felé közel negyvenszámú szarvasmarhát, lovat hajtott, ezenkívül eleget látott elől-utól (elől utol), hogy hajtottak marhákat. Tudja, hogy *vázsonyi* Vajda János és Sándor Mihály *veszprémiekkkel*, *devecseriekkkel*, *tapolcaiakkal* és egyéb végbeliekkkel a *Duna* mellől közel nyolcvan szarvasmarhát, mely marha ki hódolt emberé, ki hódolatlané volt. Tudja, hogy a *Somogyság* rontásának, elpusztításának derekasabb okai, kezdői Karacsics Mihály, Roboz Mihály, Csomai Máté vajda, akik *Fokon* laktak, látták a sok marhahajtot, s azt megengedték. Tudja s szemével látta, hogy ezen tisztviselők az olyan hajtott marhának a szépiben elvettek s eladták. Láta azt is, hogy sereggel őrizték *Fok* alatt a hajtott marhából vett marhákat, kiknek társaik voltak Ferenc deák, Szőke Mihály, Torma István, ezek adták-vették az olyan hajtott marhát, szegény legényeknek nem is engedték venni. Tudja, hogy azelőtt két héttel a fölül megírt *vázsonyiak* hajtottak juhokat, kecskéket, de kik voltak, nem tudja.

78. PÁLAZDI JÁNOS, *vázsonyi* véghely zsoldos lovaskatonája, kb. 40. éves, hittel vallja:

Ezen tanú a szüretig a *budai* táboron lévén, hallotta a *Somogyság* pusztítását s a sok marhahajtogatást, hallotta azt is hazajövéen, hogy *tihanyi* mostani kapitány úr a fölül megírt *veszprémi* tisztviselőkkel voltak okai, indítói szabadságadói a marhahajtásoknak, falupusztításoknak. Tudja, mint az előző tanú, hogy azelőtt két héttel *vázsonyiak* hajtottak juhokat, kecskéket, a többiről a hallottakat mondja.

79. HOLLÁTH GERGELY, *vázsonykői* véghely zsoldos lovaskatonája, kb. 35 éves, hittel vallja:

Hallotta Karacsics, Roboz Mihály, Csomai Máté és azoknak társaik felől a marhahajtasra adott engedelmet, indítást és a marhákból való részesülést, kereskedést. Láta e télen, hogy *veszprémi* Szili Gyurkó többekkel együtt hajtottak *Öcs* felé közel száz ökröt s tinót. Láta azonkívül, hogy gyakorta hajtottak *Vázsony* táján föl marhákat, de a hajtotkat nem tudja. A minapi juhok és kecskék hajtasát és hajtoit tudja, mint az előző tanú. Tudja a *Balaton* mellékén rész szerint, hogy a végbeli tisztek nem büntették az alatta valókat, ezért pusztult el, s abból is a sok somogyi marhahajtas [miatt], a többiről a hallottakat mondja.

80. ANGYAL PÉTER, ezelőtt *Szentgálon*, most pedig *Vázsonykő* végvárában lakik, kb. 50 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy a *Somogyság* pusztításának, s onnan való marhahajtasnak Salomvári János, Roboz Mihály, Csomai Máté voltak okai, kezdői, indítói, akik *Fokon* laktak, a többiről nem tud semmit.

81. APAGY PÁL, *vázsonykői* véghely porkolábja, kb. 45 éves, hittel vallja:

A *foki* őrző tisztviselők dolgát hallotta bizonyos emberek relációjából,⁴⁷ akik szemükkel látták a dolgot, s azok cselekedetét. Tudja *vázsonyi* Kopis Mihály, Mészáros Tamás, Takács János *keszthelyiektől* feles szarvasmarhát vettek s följobb adták. Tudja, hogy a minap a följobb megírt *vázsonyiak* juhokat s kecskéket hajtottak, de úgy hallotta a hajtóktól, hogy azon marhák fegyvert fogó, tollasan járó, s a *Somogyságot* rabló *orci* rácoké és *fonóiaké* (fonajaké) legyen.

82. TÖRÖK ISTVÁN, *tihanyi* szabados hajdúk zászlótartója, kb. 45 éves, hittel vallja:

Tudja nyilván, hogy *veszprémi* főkapitány úr fia, Babocsa Ferenc hajtotta el legelsőbben is *veszprémi* Zana György[gyel], Pacskod Miklóssal *szokolyi*, *szentmártoni* feles szarvasmarhákat, lovakat, és [ismer még] hét *szokolyi* embert, kinek kettei⁴⁸ itt bent, *Tihanyban* laktak, azért, hogy ott találtak az atyjuk fiaival lenni, s a hajtotkat ismerték. Tudja ezen tanú, akkori tavaly időkből

⁴⁷ relációjából = jelentéséből, elbeszéléséből

⁴⁸ kiknek kettei = akik közül ketten

foki porkoláb lévén, tudja s látta szemével, hogy *veszprémi* Roboz Mihály, Torma István, Bendó János, Ferenc deák fia Vechelius János maguk mellé vevén négy- s ötszáz katonát s hajdút zászlóstól mentek a *Koppányi-*, *Tabódi-* s *Tamási-mezőre*, s úgy hajtottak mindenféle marhákat seregestől, néha öt-hatszázat, néha ezret is. Csomai Máté itthon maradván *Fokon* helytartóul, minden marhahajtáskor ezen hajtó tisztviselőknék és Csomai Máté vajdának adtak hol négy, hol öt szarvasmarhát, úgy annyira, hogy csak egyszersmind is tudja ezen tanú, hogy Csomai Máté vajda öregestől-apróstól hajtatott *Veszprémbe* háromszáz afféle adott rész marhát, azonkívül egy-egy szabályára kivették a részt. Ezen marha derekasabban méltóságos palatinus urunk önegysága jobbágyai[nak] marhái voltak, mivel a *Koppányi-* és *Tamási-mezőt* önegysága bírja. Hallotta ezen tanú Horhi Mátyás szájából esküvéssel, hogy egyszer is, másszor is hajtott ő több társaival együtt nemzeti méltóságos palatinus urunk önegysága faluinak marháiból ezer marhát, melyekből minden hajtáskor adott részt *veszprémi* főkapitány úrnak. Tudja, hogy egy *kiliti* fi, *tihanyi* hajdú, Vörös János nevű, *szentmiklósi* embert kínzással megölt társaival együtt. Társai elszaladván, ezen Vörös Jánost mostani *tihanyi* kapitány úr megfogatta, ki a *tihanyi* tűzkor a tömlöcben megégett. Társai nevét nem tudja. Tudja, hogy a fölül megírt *foki* marhahajtásakor nevezett *foki* tisztviselőkhöz fölött a szegény káros ember, de azokat (!) azzal üresen (?) bocsá[to]tták, ki tudja, ki hajtotta. Tudja, hogy azon *foki* tisztviselők senkit a marhahajtástól nem tilalmaztak, sőt, hogy ezen tanú mondta volna Roboz Mihály úrnak s Csomai vajda úrnak, miért engedjék, ezek még baltákkal, furkókkal reátámadtak, s rút szitkokkal illeték, holott⁴⁹ ezen tanú kicsinbe [múlt], hogy Roboz Mihály által nem lőtte. Tudja, hogy azon hajtott marhákból Salomvári János, Roboz Mihály, Csomai Máté, Ferenc deák, Torma István és egyebek falkástól (fokástul) és seregestől vették s adták kereskedésre.

83. BÁNSZ JÁNOS, *tihanyi* zsoldos gyalogos katona, kb. 45 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy fölül megírt Roboz Mihály társai maguk elmentek marhát hajtani, mint az előző tanú. Török Istók bizonyosság kivéve, hogy *veszprémi* kapitány úr fiát nem tudja. Hallotta Csomai Máté szájából, most menj, bestye lélek, kurva fia, most van ideje a marhahajtásnak. Látta szemeivel, mivel ezen tanú *Fokon* tavaly három hónapig lakott, hogy Csomai vajda minden falka (foka) marháiból hármát-négyet, a többől hatot-hetet is válogatna, amelyike szerette, vett[e]. Ha a hajtó katonák a választott marhát nem akarták neki adni, elszidta, hajtsátok el bár, lélek fiai, de bizony kettőt s hármát is megfogatok közületek, így oda engedvén, mondotta nekik, hogy ezután is azt a helyt el ne kerüljétek. Tudja, hogy az ily részben vett marhákat ezen Csomai vajda, Bendó vajda a több megírt tisztviselőkkal egyaránt osztottak, tudja, hogy efféle rész marha néha négyszáz, néha ötszáz is volt juhokkal s kecskéekkel együtt. Tudja, hogy a *veszprémi* tisztviselők közül senki sem tilalmazta, sőt szabadon engedte mindenféle embernek, aki akarta. Tudja, hogy *tihanyi* kapitány úr a *somogyi* marha elhajtása után tilalmazta a marhahajtást, s a hajtókat fenyegette is, s öletett is meg bennük, tudja, hogy Csomai vajdát megváltván Bendó János vajda két rendbéli marhák árát is adatta meg a marhahajtókkal. Tudja ezen tanú, hogy midőn már *veszprémi* tisztviselő uraimék pusztán hagyták *Fokot*, s mostani *tihanyi* kapitány úr *Fokra* ment utoljára, [és] béhozták a hírét, hogy összegyűlt rác és magyar hajdúk sok csínt tesznek, azokra kiküldvén *tihanyi* kapitány megfogóztatva bennük tizenhármát, a náluk talált szarvasmarháknak és juhoknak felét a fogdosó 40 hajdúnak, s felét magának hagyta, mely hajdúk közül négyet megöletett *tihanyi* kapitány úr, közülük kerékre is vettetett belőlük (bennük), a többit kezességén bocsá[to]tta el.

84. BOSA MIHÁLY, *tihanyi* véghely zsoldos gyalogos katonája, kb. 60 éves, hittel vallja:

Ezen tanú tavaly nyáron beteg lévén, egyebet nem tud, hanem tudja, hogy a *Balaton* innenső részit nagyobb részről a körül-belül való végbeliek, kiváltképpen a *tapolcai*, *sümegei*, *tihanyi* és

⁴⁹ jelentése itt: amikor

egyéb helységbeli rácok, látta tavaly sok ízben, hogy a *Somogyról tihanyi* Miszlai István fia István, Deres Istók, hosszú bajszú Ilia többekkel együtt, de hova valók és kik voltak, nem tudja. Tudja, hogy az ilyen hajtott marhákkal *tihanyi* Nánai Iván, Deres Istók, Kovács Matho, Bácskai Markó, Horvát Péter, Petko János és azok társaik. Tudja, hogy *tihanyi* Vörös János kínzót Kotjoli (?) János úr megfogatván, a tűzkor megégett.

85. SZENTKO FERENC, Karasics Mihály úrnak, a *tihanyi* kapitánynak szolgája, kb. 20 éves, hittel vallja: Ezen tanú tavaly nyáron két hétig *Fokon* lakván megírt ura által foglalt házban, vallja, hogy *veszprémi* Horhi Mátyással *ozorai*, *pincehelyi*, *tamási*, *hídvégi* és *foki* összeverődött rácokat, kik ezen várak megvétele előtt ide kicsatáztak, *Fokra* jöven lakni hozták el méltóságos palatinus úrnak önegysága *tárkányi* és *szakályi* faluja szarvasmarháját és juhait, elhozván hajtottak *Fokra*, holott százöt szablyára két-két ökör és hat-hat juh jutott.⁵⁰ Vallja s tudja, hogy Csomai Máténak és társainak falkával (fokával) volt az olyan marhája, s fölajtván közönségesen adták el. Tudja, hogy a *veszprémi* tisztek szabadon engedték a *Somogyról* való marhahajtást, kiket midőn Karasics Mihály úr intett s kért, hogy ne engedjék, se ne cselekedjék, meghurogatták érette. Tudja, hogy a szegény káros emberek *Fokra* jövének marhájuk után, kérték a marhájukat *veszprémi* tisztviselő uraméktól, de nem adták vissza. Tudja amint a 82. tanú, hogy Roboz Mihály hadnagy úr, Csomai vajda fia, *veszprémi* főkapitány úr fia és fölül megírtak, maguk mellé vévén, amint följobb [meg van írva], hajtogattak a *Somogyról* marhákat.

86. TORMA ISTVÁN, azelőtt *Endréd* mezővárosában, most *Tihanyban* lakik, fehérvári prépost jobbágya, kb. 80 éves, hittel vallja:

A télen a *Somogyról* följöven *veszprémi* Szebényi Gergely vajda harmadnapig, s felesedmagával⁵¹ *Endréden* lakván, pincéjüket azon vajda alattvalói bevágták, borukat sajtárokkal hordatták, ezen tanúnak két csöbör borát adták meg, több ott valóknak felesebbet, mindenestül lehet a bor harminc csöbör. Egykor pedig *tihanyi* Kis Pandur társaival ezen tanú pincéjét betörték, hét zsák árpáját s nyolc sajtját elvitték. A marhájuk elhajtását vallja, mint a felül megírt endrédiak.

87. SZABÓ MIHÁLY, ugyanazon fehérvári örkanonok jobbágya, ugyanott lakik, kb. 80 éves, hittel vallja:⁵²

Tudja, hogy a *Somogyság* romlása kezdetét Roboz Mihálytól, Csomai Mátétól, Bende Jánostól és a több *veszprémi* tisztektől, azok szabadultak föl a marhahajtogatást, azután aztán minden végbeliek szabadon hajtogattak minden falubeli marhát, azok után pedig *tapolcai* Mencseli Istók, *keszthelyi* Orbás Iván, Vincze Mihók 99 ökrüket vitték el az *endrédi*eknek, annak utána pedig minden élésüket minden végbeliek, amint akarták, úgy ették-itták, elvitték, nem lévén senki ellenző s büntetője. A bor megivása felől és egyéb *veszprémiek* és *tapolcaiak* felől, mint a 86. és a több[i] *endrédi*ek.

88. KIS GYÖRGY, azelőtt *Kőröshegyen*, most *Tihanyban* lakik, kalocsai érsek jobbágya, kb. 60 éves, hittel vallja:

Hogy a *foki* tisztviselők voltak okai s indítói a *Somogyságnak*. *Fok* megvétele után *Fokon* lévén harmadnappal látta, hogy már akkor volt a *foki* szigetben ötszáz szarvasmarha *Koppány* tartományi, de a hajtókat nem tudja. Hogy ezen, magyarok által kezdődött marhahajtás után a török a *kőröshegyi* falubéli szarvasmarhájukat elvitte. Ami sertésmarha, tik, lúd, méhek, kenyerék

⁵⁰ A mondat több értelmezési lehetőséget kínál. Feltehetően az *ozorai*, *pincehelyi*, *tamási*, *hídvégi* és *foki* rácok hozták el a szarvasmarhát.

⁵¹ felesedmagával = számosabban

⁵² Az iratból nem derül ki, hogy *Endréden* vagy *Tihanyban* lakik.

megmaradt, azokat *tapolcaiak*, *tihanyiak*, *veszprémiek* és a több végbeliek hordták el. Azelőtt pedig, tavaly pünkösdtájban *tapolcai* Nagy György hajtotta el huszonöt ökrüket, vallja, hogy ezen tanú feleségét az elmúlt karácsony előtt *tapolcai* Zoka Ferenc ötödmagával szidták, s a tűzre akarták ültetni, [de] hogy pénzt nem adhatott, azután hiában⁵³ lévő fejer ruházatot, cérnát, bocskort, bőrt és egyebet elvitték.

89. PAP JÁNOS, azelőtt *Kőröshegyen*, most *Tihanyban* lakik, kalocsai érsek jobbágya, kb. 30 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy Csomai Máté vajda volt kezdője, szabadítója a *Somogység* pusztításának, ezen tanú akkor *Fokon* lakván, szemével látta, hogy egy nap tíz rendbéli marhát hajtották is *Fok* alá, mind-egyik seregből részt adtak Csomai Vajdának, és az olyan hajtott marhát általában nyereségre megvette s feljebb adta. Tudja, hogy azelőtt a *veszprémi* nép nem szökött erre, hanem a kelőre járt, de most erre kezdvén járni, a *tapolcaiakkal*, *keszthelyiekkal* és egyéb végbeliekkel a *Koppány* tartományát azok pusztították el, kiknek eljövetelét hallván a férfiak meg nem merték várni, mert verték, taglották mindeneket, amint akarták, úgy prédáltak (pdáltak). Ott való Kis György felesége kínzását hallotta bizonyosan, vallja, hogy midőn ezen tanú kénytelenségből *Tihanyba* jött volna lakni, ott hagyott három sertésmarhát, arra jövén *veszprémi* Csomai Istók kettőt levágott. Tudja, a *Somogység* javait minden végházbeliek ették-itták, s szabadon hordották, a tiszték nem büntették érte, ki miatt annyira elpusztult a falu, hogy egy lélek, egy tik sincsen rajta.

90. BÖDÖK JÁNOS, azelőtt *Bálványos* faluban, most *Tihanyban* lakik, *pápai* Rab – másként – Szabó János jobbágya, kb. 40 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy *tapolcai* Nagy György tizenötödmagával azon *bálványosi* falura jövén, tizenkét kocsit kölessel megrakván *Tapolcára* vitték, mely kocsik közül ezen falubeliek[nek] kocsijuk öt volt, a lovaikat visszaadták ugyan *Csepelyen*, de ott más lovakat fogván kocsijuk eleibe, ezek kocsijukat, szerszámukat elvitték, melyek most is mind oda vannak, ezen tanúnak is egy kocsija és lóhoz való szerszáma.

91. GAMA ISTVÁN, ugyanannak a jobbágya, és ugyanott lakik, kb. 40 éves, hittel vallja:

Tudja, hogy a *Somogyságot* *veszprémiek*, *tihanyiak*, *vázsonyiaiak*, *tapolcaiak* és a több[i] végbeliek pusztították el, vallja, hogy a köles elvitelét mint az előbbi tanú, hozzátéve azt, hogy Nagy Gergely, *tapolcai* Varga Thoka volt előttük járó. Ezen tanúnak egy kocsija s egy lova most is oda vagyon hámostul, fékestül. Vallja, hogy a télen egy dunai *tapolcai* hajdú *Bálványosra* útvén török módon, a polgárság elszaladott, s azok 20 szarvasmarhájukat azalatt elhajtották, melyet tud *tapolcai* Varga Thoka, kik miatt a falut pusztán köllött hagyniuk, kiben most egy lélek s egy ember sincsen.

92. NÁNAY JOVÁN, *tihanyi* véghely rác zsoldos lovaskatonája, kb. 50 éves, hittel vallja:

Látta ezen tanú, hogy *Fok* megvétele után harmadnappal Roboz Mihály úr feles katonákkal, zászlóstól a *Somogyra* ment, hajtott onnét feles marhát, [és] azt egymásra fölosztották. Látta, hogy Csomai vajdának azon elsőbben hajtott marhákból két lovat, két ökröt adtak. Legelső marhahajtás azon kezdődött, tudja, hogy midőn a *szokolyi* marhát elhozták tavaly pünkösdtájban, akkor Babocsai úr fia, Zana György, Pacskod Miklós, Szeköli Mihók, Csi János velük voltak, holott nyolc *szokolyi* embert vágta le, négyet megsebesítettek. Hallotta Horhi Mátyás szájából, miért engem nem (!) bántanak, hoztam én palatinus urunk őnagysága jószágából 300 marhát is. Tudja, hogy a *javánc*[a]iak marhájukat, melyeket kétszázig Tapoczai Mandaria, Kistavai Farkas,

⁵³ hiú = padlás

vázsonyi Vajda Mihály, *devecseri* Kis Jermán, *veszprémi* Meggyes Üröghi Radován *Devecserben* árulták az alsó malomnál, kik közül *jováncai* (ivánci) ember két ökrét, melyet azon *jováncai* embernek az udvarán is látott, 28 talléron kérte ezen tanú, de nem adták neki. Tudja, hogy tavaly nyáron, midőn *gyulai* marhát elhajtottak Rácz Miklós, Zana György, Pacskod Miklós, akkor jelen volt Babocsai úr fiai is, *gyulai* Poznán Péter nevű jobbágyot, aki látta s megszólította őket, levágták. Tudja, hogy *veszprémi* Pacskod Miklós, Futó György mindig méltóságos palatinus urunk őnagysága *Somogyság*beli rác jobbágyai marháit hajtogatták, most is hajtogatják. Tudja, hogy midőn azelőtt három esztendővel dorogi 50 ökröt *Tapolcán* lakó Perkáti Farkas, Mandaria, *Devecseri* Jermán, *veszprémi* Horvát Péter, Zana György elhajtották, s ezen tanú forgatta dolgokat a káros embereknek, csak meg nem ölték. Perkáti Farkas, *Veszprémi* Radovicza, Zuban Gyurkó, Jermán és többi itt *Tihanyban*, ugyanazon marhahajtás végett, hogy ezen tanú *csobánci* tisztartó úrnak lovakat küldött, *tihanyi* Kis kalauztól azt megtudván, nevezett Zubán Gyurkó és *veszprémi* Száko Rácz fejét (?) verték. Eleget panaszlott ezen tanú Babocsai úrnak, de sem az emberölésért, sem a marhák elhajtásáért elégtételt⁵⁴ nem tett, mind ez ideig is, szeme előtt járván most is Száko Rácz. Tudja, hogy Babocsai úr a *szentmártoniakat*, *dorogiakat* s *szokolyiakat* fölhívatta *szentmártoni* háromszáz ökör elhajtásakor, midőn a három *szentmártoni*, két *dorogi* s egy *szokolyi* ember hazamentek volna, a *Fűzfőben* (Fűzfőben) a *veszprémiek* levágták [őket]. Tudja, hogy *dorogi* harminchárom ökröt s tehenet, mikor *Pincehelyt* megvették, Roboz Mihály, Torma István többekkel együtt elhozták. Vallja továbbá jelen volt azon tanú, midőn itt *Tihanyban* 1685. március 25-én *kistavai* Zanicza Karasics Mihály jobbágyát és méltóságos Palatinus urunk őnagysága *jováncai* jobbágyát, Ivánczi Mihalot erős hittel megesküdtetvén *tihanyi* kapitány, Karacsics Mihály úr tettek ilyen vallomást. Tudják nyilván, hogy Hetényi Péter, Rácz Misle, Tálosi, Török Geczi *veszprémi* hajdúk *Dúznál* (Dusdnál) erdőn lévő hajlékokban *szakáli* négy asszonyt Méltóságos Palatinus urunk őnagysága familiájából valókat tűzzel pörzsöltenek, kiknek hárma megholt, ugyan *szakáli* hét jobbágyit akkor ölték meg. 1685. február 2-ika táján, ugyanakkor egy *kistavi* asszonyt s egy embert ölték meg azon hajdúk, *Kistaván* négy házat égettek meg, vittek el hat lovat. *Dúzsról* (Dusdról) s *Kistaváról* négyszáz tallér ára portékát.

93. BÁCSKAI MARKÓ, *tihanyi* lovaskatona, kb. 40 éves, hittel vallja:

Látta *Fok* megvétele után, a *Tabódi mezőről* hoztak *Fokhoz* szarvasmarhát s lovakat is. *Veszprémi* Roboz Mihály több *veszprémiekkel*, *vázsonyiakkal*, *csobánciakkal*, úgy hallotta, hogy Sári János is velük lett volna. Látta mindenfele (?) hajtottak marhát, senkit nem tilalmaztak soha, tudja, hogy a *Somogyság*, *Tabódi-*, *Koppányi-* és *Tamási-mező* teljességgel elpusztult.

94. KRUPA MÁRTON, *tihanyi* véghely lakosa, kb. 58 éves, hittel vallja:

Ezen tanú a *tihanyi* sereg szolgája lévén, nem járt a *Somogyra*, hanem *Veszprémbe* menvén látott számtalan szarvasmarhát, juhokat, ki a *veszprémi* mezőnek nagyrészét elfogta. Tudakozta, kié legyen az a sok marha, azt mondták, ki Roboz Mihályé, ki Csomai vajdáé, ki Ferenc deáké, ki Tormásé. Hallotta ezen tanú több itt való és *veszprémiekkel* (!) a *tihanyi* égés után ezen *tihanyi* kapu előtt Horhi Mátyástól, hogy egyszer is, másszor is hajtotta el méltóságos palatinus urunk őnagysága jobbágy[a]inak ezer marhájukat. Minden hajtáskor adott Babocsai úrnak hol 20 tallért, hol harminc tallért, mondván színében olyan részes volt Babocsai úr, mint magam, elmegegyek méltóságos palatinus urunkhoz őnagyságához, s megmondom. Tudja, hogy méltóságos palatinus urunk őnagysága *szentmártoni* jobbágy[a]i[nak] tizenkét avagy tizennégy sertés-marháit elhajtván a télen *tihanyi* Horvát Mártony, [ki] most *Vázsonyban* lakik. Többedmagával, rájuk találván *tihanyi* katona Deres István egyet közülük meglőtt, s húsát behozatta. Azt meg

⁵⁴ continatio = elégtétel, kárpótlás, megelégités, kielégítés, kiengesztelés

tudván akkori helyettes (substitutus) *tihanyi* tisztviselő Barbely István behajtatta. Négyét magának vette, hetét hallotta, hogy visszaadta a tolvajoknak.

95. PÁRLAK ANDRÁS, *tihanyi* katolikus iskola iskolamestere, kb. 30 éves, hittelt vallja:

Fokon lévén ezen tanú, hogy Roboz Mihály, Bende János vajda feles lovassal, gyaloggal *Fokról* alá mentek, harmadnapra hoztak feles öreg szarvasmarhát. *Fokról* ezen tanú *Kilitire* menvén látta, hogy *tihanyi* Bácskai Markó, Mandaria, több itt valókkal, *veszprémie*ekkel, *vázsonyiakkal* s másokkal feles szarvasmarhát, lovakat s juhokat hajtottak *Kilitibe*, melyeket egymásra fölöstván jutott egy kardra két-két ökör, a juhból mennyi jutott, azt nem tudja. Látta ugyanakkor, hogy a *hídvégi* rácok ruhabeli kótyavetyét hányták, de sem a marhát, sem a ruhát nem tudja, hová való volt. Ugyanakkor látta ezen tanú, hogy *Fokon tihanyi* Iház Jankó, s István Kovács, Horhi Mátyástól szarvasmarhát circiter ötvenig vettek. Tudja, a télen *tihanyi* Horváth Marczin, ki most *Vázsonyban* lakik, hajtott volt méltóságos Palatinus urunk önagysága *szenzmártoni* jobbágyainak tizenkét sertésmarhájukat társaival együtt, kikre találván *tihanyi* Deres Istók egyiket agyonlőtte a marhákból, azt házhoz vitte, s másokkal együtt elköltötte. Megtudván akkor *tihanyi* substitutus vajda, Barbely István a tizenegy sertést behajtatta, négyét magának vette, hetét említett Horváth Mártonnak s társainak visszaadta, azok eladták a marhákat, s az árúkkal elmentek. Látta, hogy azelőtt két hónappal *veszprémiek* egy nyolcökrű szekér s egy kocsi portékát ezen el akarván vinni, *tihanyi* kapitány úr észben vévén a szekereket, visszatérítette a katonákat, *tihanyi* várba hajtatta, hogy a tömlőre hányassa. A katonák azzal mentvén magukat, hogy Babocsai úr adott nekik szabadságot, úgy bocsátotta el őket a szekerekkel együtt, amely szekereken látott ezen tanú kősókat, három szalonnát, egynéhány edényben vaját, viaszt, puskákat, szablyákat, férfi ruházatot, vásznat, keszkenőket és más efféléket, kik között egy rőf turibulum (turribulum)⁵⁵ is volt. Horhi Mátyás dicsekedését, s azokból való részadását hallotta, mint a följobb írt tanúk. Hallotta, hogy a *szokolyi* marhaelhajtáskor, s emberek levágásakor Babocsai úr fia is jelen volt.

96. HORVÁTH JÁNOS, *tihanyi* gyalogos katonák tizedese, kb. 40 éves, hittelt vallja:

Látta ezen tanú, hogy e télen *veszprémiek* egy hatökrű szekér portékát vittek, s a szekér mellett egy ökröt. A katonákat behajtatta volt ugyan *tihanyi* kapitány úr, de azok magukat megmentvé, elbocsátotta, a többiről nem tud semmit.

97. VIASZ JÁNOS, *tihanyi* gyalogos katona, kb. 70 éves, megvizsgáltatva és megesketve csak azt mondja el, amit hallott a *foki* tisztek ellen, tudniillik, hogy ők, a megnevezettek voltak az okai és kezdete az egész pusztulásnak és romlásnak.

98. HORVÁTH PÉTER, *tihanyi* szabados gyalogkatona, kb. 32 éves, hite után vallja:

Tudja, a *veszprémiek* hatökrös szekérének (hat ökre szekerek) megtartóztatását és annak elbocsájtását, a többiről nem tud semmit.

99. KOVÁCS MÁTYÁS, *tihanyi* szabados lovaskatona, kb. 30 éves, hittelt vallja ezeknek a dolgoknak az állapotjáról:

Beteg volt, jelen nem lehetett *Fokon*, nem látta, de bizonyos elbeszélésekből⁵⁶ tudja, hogy *veszprémi* uraimék akik *Fokon* voltak, vették jutalmát a *somogyási* marhahajtogatásnak, tudja a *veszprémiek* szekerek behajtását, a többiről a hallottakat mondja.

⁵⁵ turribulum = tömjénfüstölő; a rőf szövetekre használt mértékegység (az osztrák rőf 78, 3 cm hosszú)

⁵⁶ vagy jelentésekből

100. VAS ISTVÁN, *tihanyi* szabados gyalogkatona, kb. 25 éves, mindenről a hallottakat mondja el.

101. SZŰCS ISTVÁN, *Taszár*, fehérvári örkanonok jobbágya, kb. 50 éves, hittel vallja:

Vallja, hogy tavaly elsőbben is a *fonói* marhát hajtották el, de nem, tudja kik. A *taszári* marhát pedig tavaly Kisasszony hetében *keszthelyi* Mosdosi – másként – Nemes Mátyás, Radoszin Osszisi Rácz, Orbás Iván, ki fejük volt, hajtottak el kilenc híján kétszáz ökröt, tehenet, borjút s lovat, a télen pedig *tapolcai* Orbás Tamás társaival együtt harminckét szán életjüket, portékájukat s ruházatjukat vitték el. Egyszersmind csak ezen tanúnak is három szán javait vitték el, magát beteges lévén, ostorral csapdosták, hogy vermet mutasson, a feleségét, hogy a mézen esedezett s kapdosott, kegyetlenül elverték. Azelőtt másfél héttel *pápaiak* és *devecseriek*, kiknek előttük járójuk *pápai* Simon Jankó volt, hoztak el 60 számú ökröt, tehenet s lovat, egy emberüket agyonlőtték.

102. KIS GYÖRGY, *Értény*, főméltóságú nádor⁵⁷ jobbágya, kb. 70 éves, hittel vallja:

Tudja nyilván, hogy az elmúlt esztendőbeli kisasszony havában *tihanyi* Farkas Lukács száz két lovat, *tapolcai* Szántai Miat tizenhárom ökröt, hat lovat, *tapolcai* Mencseli Pap Istók fia nyolcvanhét marhát többekkel együtt hajtottak el. *Csobánci* Budai János, *acsai* Bak Istók, Salamon Andor ötvenhét marhát, azonkívül a halottas háznál azon falubeli prédikátorról tizenhét forint ára mentét levonván, elvittek. Nemkülönbben tudja nyilván, hogy *tapolcaiak* és *keszthelyiek*, kiknek előttük járójuk voltak Szántói Mátyás és Szántói Balázs, hajtották el tizenöt marhájukat és ötven sertésüket. Ezzel sem elégedvén ezen két istentelen tolvaj, más úttal vont rajtuk tíz talér bírságot ok nélkül, ismét más ízben huszadmagával falu[ju]kra jövéen ugyan megírt két dúló az egész falut megdúlták, aholott vittek el hatvan forint ára jószágot, két embert meglöttek, kiknek egyike meghalt, a másik pedig meggyógyult. Az asszonyokat verték, taglották és halhatatlanképpen kínozták. Tudja, hogy *Döbröközt* fölverték *tapolcaiak*, valamennyi kocsi volt *Értényben*, mind elhajtották nyolc lóval együtt. Egy embertől vittek el kétszáz sing vásznat, azután Geresdi Peti, ki most *Tapolcán* lakik, hozott el a faluból száz kila búzát, egy rókabőrt, honnét oly pusztulásban vannak, hogy a falujukban csak egy tikot sem találhatni. Hozzáteve azt is, hogy *csobánci* Bak Istók, Budai János, Salamon Andor társaikkal *Érténybe* menvén, midőn a népet a torból kiverték hullát kiáltván, s megismervén őket kér[dez]ték, miért cselekednék azt rajtuk, Nicki Istvánt meglöttek, ki azután egy hónappal meghalt. Szabó Istvánt pedig fejbe vágták.

103. PERLAKI MÁRTON, *Nágoacs*, református lelkész, kb. 38 éves, írásban adta a vallomását:

*Nágoacs*ról hajtott el ötödmagával elsőbben *Tapolcán* lakó *mogyoródi* Pap Istók 8 ökröket. Secundo *tapolcai* Pogány Péter és Rácz Marián tizenegy lovakat. Tertio ugyan *Tapolcán* lakó Nagy György vágatta be *nágoctsiak* pincéit, istállóikat, tizenöt kocsi jószágot, borsót, lencsét, búzát, fehér ruházatot vitt el. Quarto *tapolcai* Pécsi Máté hordóstól szekerekre vonatván *nágoctsiak* borát elvitte, társai üres hordóinkat a völgyre leengedték. Quinto beütvén *Nágoacsra* valami *tapolcaiak* bárányok[at] fogni, amelyekre a *koppányiak* rájuk ütvén egyet közülük levágtak, amely levágott hajdúnak *Tapolcán* atyafia találkozáván, reánk jött atyafiának haláláért. Tizenhét lovat elvitt, magunkat is vertek, törökösöknek szidalmazván, ruházatot is, ahol mire valót kaptak, elvitték.

104. HORHI MÁTYÁS, *veszprémi* szabados lovaskatona, kb. 30 éves, hittel vallja:

Vallja ezen tanú, szemével látta, hogy legelsőbben is *Fok* megvétele után mindjárt másnap

⁵⁷ herceg Esterházy Pál nádor (1635–1713)

Roboz Mihály, Ferenc deák fia, Csomai Máté fia, Mislai Farkas, Pap Tamás, *tihanyi* Nánai Iván, Bácskai Markó, *tapolcaiakkal*, *sümegekkel*, Devecseri Iliával, Milossal, *vázsonyiakkal* és egyebekkel, mintegy háromszáz lóval, zászlóval mentek alá a *Tabódi-mezőre*, és akkor hoztak feles marhát, de hová való marha volt, nem tudja. Vallja, hogy azután valakinek kedve volt, szabadon ment-kelt marhahajtásra, hozton hozták a sok marhát. Tudja, hogy *Veszprémből Fokra* küldött tisztviselők senkinek sem tilalmazták. Tudja, hogy az olyan marhahajtásból Salomváriak jó paripát adtak. Tudja, hogy valaki *Fokon* lakott, s mind az egész végbeliek minden tekintet nélkül méltóságos palatinus urunk önegysága és egyéb földesurak jószágaikból szabadon hajtották a marhát, maga is ezen tanú *veszprémi* Széköli Istókkal, Tapoczai Mandaria, Kistavai Farkassal, Perkáti Farkassal, Sümegi Radoszával, Körmöndivel, Csobanczi Imre Deákkal és tisztartó fiával, Devecseri Iliával, Jermánnal és Mislai Farkassal háromszáz lóval hajtottak méltóságos Palatinus urunk önegysága falui marháját. Látta, hogy ezenkívül is Keszthelyi Mátyás nevű katona, ki *veszprémi* Kenesei István szolgája volt, *veszprémi* és egyéb végbeli megírt öreg magyaros rác katonák sok ízben valahol találtak marhákat ezen tanúval együtt, a *Tabódi-, Koppányi-, Tamási-mezőről* s a *Somogyásgról* minden fele (főle) marhákat hajtottak, és valamikor *Veszprém* alá hajtották a marhát, mindenkor részt adtak kapitány uraiméknak, de mennyit adott, ezen tanú nem tudja, mert hol többet, hol kevesebbet, amint a nyereség volt. Tudja, hogy a *gyulai* marhát *Veszprémi Szako* társaival együtt hozta el, és akkor levágták *Tihanyi Vidák* atyafiát, Pétert. Tudja, hogy az egész *tihanyi* rácok a *Somogyról* búzát, árpát, kölest hol pénzért, hol erővel szüntelen hordották a *Somogyról*.

105. MEDGYES ÜRÖGHI ILIA, *tihanyi* szabados lovaskatona, kb. 30 éves, hittel vallja, hogy semmiről nem tud semmit.

106. KARACSICS MIHÁLY, *Tihany* (nincs rangjelző), kb. 43 éves, (nincs vallomástevő formula) dorogi lakosoknak 33 marháját elhajtotta, amint a 92. tanúnál szerepel, hozzátevé még:

A harminchárom *dorogi* marhát ez tanú néhai Salomvári Jánossal a hajtó tisztektől, katonáktól és kótyavetyésektől benn való[kat] kérték, mind a marhát egyenként (in specie), s mind az árát, de semmit sem adtak kérésükre. Tudja ezen tanú, hogy *veszprémi* Zana György, Pacskod Miklos, Pinczeheli Farkas, Rác Szako körülbelül 50 lóval méltóságos palatinus urunk önegysága *tádi* Katicz Jován nevű jobbágyának nyolc ökrét teli szekér portékával, amint a kilencvenötödik tanú vallotta, elhozták és hajtottak közel száz szarvasmarhát, kit észben vévén ezen tanú, a szekereket visszatérítette. Magukban öt katonát *Tihany* várába is hajtatott volt a tanú, hogy tömlöcbe tegye, azonban biztatván magukat igazságukkal erősítvén azt, hogy mivel némelyek közülük az egész nyarat a táborban töltötték, éhen meg nem halhatnak, erre nézve *veszprémi* fő kapitány úr adott nekik szabadságot, hogy amit kaphatnak eledelükre valót, csak elvegyék, s úgy eresztette el őket. Kiknek elbocsátásuk után tudta a tanú, hogy egy része a maga *Pusztapéli* nevű jobbágy[ának] marhája, más része *Bottka Ferenc* úr *Pusztapél* táján lévő jobbágy[a]i[nak] marhái voltak. Hallotta Nánai Ivántól, hogy méltóságos Palatinus urunk önegysága *meggyesürögi* jobbágyainak harminc ökrét látta, hogy *Devecserben* árulták *devecseri* hadnagynak *veszprémi* Pacskod Miklós, Rác Szako, Szakál János, Rác Radovicza. A *henyeiek* marháját is hallotta maguktól a *henyeiektől*, hogy *veszprémi* Pinczeheli Farkas, *veszprémi*ekkel hajtotta volna el. Hallotta, hogy méltóságos palatinus urunk önegysága *adorjáni* jobbágyi marhát is *veszprémi* Szakál János, Széköli fiával hajtották el. *Szokolji* marhát is hallotta, hogy Zana György hajtotta el *veszprémi*ekkel. Hallotta ezen tanú itt *Veszprémben* jelen lévén, *csobánci* tisztartó úr is maga jó akaratjából vallotta, Horhi Mátyás, hogy egyszer is, másszor is hozta el méltóságos palatinus urunk önegysága *somogyi* s *Tamási-mezei* jobbágy[a]inak ezer marhájukat, mondta azt is, hogy maga fölmegeyen méltóságos palatinus urunkhoz önegységához, s megmondja,

mennyit fizetett, s mennyi marhát adott azokból Babocsai úrnak. Horhi Mátyástól hallotta, hogy mikor a szegény polgárokat körülötte sírni látja, akkor újul (uijul)⁵⁸ az ő lelke, sőt azt is mondogta, hogy legelőször is az én jobbágy[a]imnak a marhájából gazdálkodott, mivel negyven tallérja jutott, hárman voltak.

107. BARBÉLY ISTVÁN – másként – MÁGAI, *tihanyi* véghely porkolábja, kb. 35 éves, hittel vallja: Hallotta *tihanyi* Török Istóktól, aki az egész *foki* lakásban *Fokon* lakott, hogy Roboz Mihály úr zászlóstól hajtotta a marhákat, hallotta azt is azon Török Istóktól és másoktól, akik szemükkel látták, hogy a *Somogyról* és egyéb helyekről hajtott marhákból adtak részt Csomai vajdának és egyéb *veszprémi* tiszteknek. Hallotta *Endréden* Torma Istvántól, hogy *veszprémi* Pacskod Miklós a *Somogyról* marhákat hajtván, az ő egy ökrét is azon hajtott marhák közé szakasztották s odavesztették. Tudja, hogy midőn a télen *veszprémiek* egy nyolcökrű szekér portékát ezen hoztak a *Somogyról*, *tihanyi* kapitány úr a katonákból ötöt bevitetett a *tihanyi* várba s tömlőcbe akarta tetetni. Azon katonák azzal mentették magukat, hogy ők a hadra voltak, főkapitány úr szabadította rá, hogy ahol eledelekre valót találnak, elvigyék, s úgy bocsátotta el kapitány, mivel őfelsége szolgálainak is mondták magukat.

108. MISZLAI FARKAS, *veszprémi* lovaskatona, kb. 37 éves, hittel vallja: Tudja ezen tanú, hogy most is vagyon *tihanyi* kapitány, Karacsics Mihály úr kezénél méltóságos palatinus urunk őnagysága Koni Farkas nevű (emberének) 140 juha, melyeket *Fok* megvétele előtt hajtottak *tihanyiak*, *meggyesürögi* Iván Radivon, Okrosz Radivo⁵⁹ társukkal együtt. Másik sereg juha *Csablény* (Csanleni) falubeli méltóságos palatinus urunk őnagysága jobbágy[ainak] juhai. Harmadik *jováncai* őnagysága jobbágy[a]i[nak] juhai, melyek most is nála vannak Karacsics Uramnál, ezeket is *tihanyi*[aktól] és máshonnét valóktól, kit pénzen, kit erővel vitt el. Vallja, hogy Karacsics Mihály úrnak *Fok* megvétele után lett ezer tallér haszna az ilyen marhákból és egyéb jókból. Vallja, hogy *Fok*nak megvétele után Karacsics úr lévén vajda, őkegyelme szabadított mindent a *Somogyra* és marhahajtásra. Ezen tanún is száz tallért vont, noha beteg volt ezen tanú, mégis minden ok nélkül tömlőcbe vetette, bíróságon sem adta ki, hanem előbb leköllött a száz tallért tenni, s úgy bocsát[ot]ták ki a tömlőcből. Vallja, hogy Roboz Mihály, Csomai Máté *Fok* megvétele után egyszer elmentek marha hajtani, azután pedig valamely marhát hajtottak, azokból Karacsics úr, Csomai vajda és a több tisztek vettek részt, a marhahajtásra pedig mindenhova ember szabadon ment s jött, mivel a tisztek nem tilalmazták.

109. MEGGYES ÜRÖGHI RADOVÁN, *veszprémi* lovaskatona, kb. 30 éves, hittel vallja: Karacsics Uramnál lévő juhokat valamint, mint az előző tanú tudja Roboz Mihály és Csomai marhahajtását és a tisztek nem tilalmazását mindenre. Mindezek után a fent írt tanúk, letévén a legszigorúbb⁶⁰ esküt, az előírás⁶¹ szerint, bizonyos, saját kezükkel aláírt (?) papírlapokat mutattak be, és azokon a papírlapokon az összes dolog és minden egyes dolog – a sérelmek és a károk – az ő egyetértésükkel lett följegyezve, vagyis azok úgy vannak, ahogy ők ezekről sorban eskü alatt vallottak. Ezekhez a vallomásokhoz hozzá kell még tenni azt, hogy az 1684. évben Szent Mihály ünnepe⁶² táján hatvankét marhájukat hajtotta el *veszprémi* Milve öccse, Milanko és Thamasi Miliás, az is *veszprémi*. Anno 1683 Szent Miklós ünnepe⁶³ körül Vitéz János lévén előttük járó száz lovassal, kétszáz ökröt és negyven fejős

⁵⁸ „akkor megújul”, „akkor örül”

⁵⁹ Talán Ökrész Radivo.

⁶⁰ vagy legkomolyabb

⁶¹ vagy írás

⁶² szeptember 30.

⁶³ december 6.

tehenet hajtott el, és azután Babocsai úr hitre hívatván a rácságot, hogy a marhájuknak az árát megfizetteti, azonban amidőn az ajándékot elfogta volna Babocsai úr üresen visszabocsátotta [őket], és azután utánuk indulván a *veszprémi* vitézek, öt *szentmártoni* jobbágyot vágtak le, a falunak eleit. *Vázsonyi* Puhalovics Nicola – másként – Üröghi, Meszáros Miklós százhetven marhát vitt el *Szentmártonból*. Pano Kovacsics és Palaczka (:kit *tihanyi* Bácskai Markó is tud:), *sümegei* Antalovics Iván háromszáz *szentmártoni* juhot hajtott el, *veszprémi* vajda fia is, Bogor nevű velük volt. Agerchanovics Iván *Veszprémben* lakó Kovacsanin Jakabnak és Karapanca Ivánnak háromszázhetven juhukat hajtotta *Veszprémbe*, melyeket Babocsai úr ez mai napig őrzet mint sajátját. *Szentmártoni* Baczi Jakab, 60 éves, *dorogi* Petrovicz Markónak százhetven juhát vitte el Babocsai úr fia, Horhi Mátyással Szent Pál fordulása nap tájban 1685. esztendőben.⁶⁴ *Dorogi* Radosonit Janko, 60 éves, a *Szokoloy* midőn elrabolatott, két ember[t] öletett meg, s Zana volt kalauz. Bizonyosan hallatik, hogy Babocsai úr fia is ott lett volna, háromszázötven szarvasmarhát vittek el. *Szokoloyi* Tadia Sapicznak és Gyuro Dundicsnak hajtották el háromszázötvenjuhát, amely juhokért Nicola Puhalovicsot kell megfogni, mivel az volt, aki bízatta a *szokoloyiakat*, hogy megvallja azon tolvajokat, és Meszáros volt *ürögi*, *Vázsonyban* lakos. Agerchanovics Iván négy lovat vitt el *Szokoloyból*, ez *szokoloyi* polgár volt, [most] *Veszprémben* lakik. Ugyanezen Agercsanovics kínzással sürgeti *szokoloyi* Bosnyak Pált, ha harminc tallért nem fizet neki, valami tolvajságot fogott rá. *Szokoloyi* Czurác Iván, 50 éves, *Szentmártoni* Ignác *Vázsonyban* lakó ökröt és tehenet harmincat hajtott el, *regölyieket*, ökröt, lovat, egyéb marhát nyolcvant ugyan *Vázsonyi* Ignác hajtott, az is *regölyi* marha volt. *Veszprémi* Vaiasin és Szanko háromszáz juhot hajtottak el. Agerchanovics *veszprémi* rablotta el Regeli Nicola házát, Katic Jovánnak, ki *Tádon* lakott, hat ökrét, egy szán portékával, száz forint ár lehetett könnyen a jószág, és három lovat vitt el Futó György, Zana György, Pacskod Miklós, *pinchelyi* Vuiasin Szanko. Azelőtt *Tádon*, most *Regölyön* lakó Katicz Jován, 30 éves, *henyei* marhát vitt el *pinchelyi* Vuiasin, és kalugyer deákja is ott volt, ezek *Veszprémben* lakók, háromszáz marha volt. 1684-ben Agercsanovics megkínozván *henyeieket*, harminc tallért vont rajtok, emiatt a *veszprémi* lator miatt köll palatinus úr jószágának mind semmivé lenni, és az egész falut elrablotta huszonötödmagával. *Henyei* Rác Gyuro, 60 éves, Karapanca Simon *Veszprémben* lakó Doroghi Csudichot kínoznán, elsőben a kínzásban valamije volt, mindenét elvitte, azután megölte, mivel ismerte az ember. E napokban is két asszonyt kínoztak meg, nem tudják, kicsodák. Torma István, Roboz Mihály húsz ökröt, tizenhat tehenet hajtottak el, amidőn *Pinchelyt* megvették. *Németiből* azután Horhi Mátyás háromszáz juhot. A télen *veszprémi* Koszorus János húsz kila kölesét vitték el *dorogi* Stanko Koniaricsnak, azonkívül minden marhájukat elvitték, de nem tudja, kicsoda. *Dorogi* Radosonit Janko, 60 éves, ökröt és tehenet százhuszonötöt hajtott el *vázsonyi* Puhalovics Nicola *Ráckesziből*. Nemkülönben azon Puhalovics Nicola *veszprémi*ekkel ötszáz juhot és kecskét vitt el *Kesziből*. Azonkívül ki *veszprémi*, ki más-hova való, minden javaikat elvitték. *Ráckeszzi* Hosszú István annor 47. *veszprémi* ökrös (okres) és Palákovics Jován vitte el öt kila búzáját hatalmasul Maycsics Jovánnak, *Kismágán* Hidvégi Milics Miliat öccse hajtotta el *kismajsaiknak* (!) hatvannégy marhájukat, ki ökr, ki másféle marha volt. Ezeknek minden marhájokat elvitték a kóborlók (kobollok), koldussá is tették őket, de nem tudják, kicsodák. Horhi Mátyás háromszázhetven juhát hajtotta el *kismajsaiknak*. *Vázsonyi* Dundics Fülöp rablotta meg házát, negyven tallér ára portékáját, ruházatját vitte el *kismágai* Maysicz Jovánnak. Mindannyian vallják, hogy valakik alá járnak, mindenik fenyegeti, hogy megölik, ha panasolni följönnek, aminthogy most is kíséző hajdúkat köllött fogadniuk, s visszaig úgy köll menniük.

⁶⁴ 1685. január 25.

A tanúk ezen vallomásaiból megtapasztalva az előbb említett dolgok igaz voltát, adjuk a mi jelen levelünket – azaz a király emberének és a mi káptalan emberünknek jelentését, melyet fent említett uraságodnak kell átadni – hitelt érdemlő bizonyosságul, amely a majdani esetekben szükséges biztositékként⁶⁵ szolgál, adjuk tehát ezek levelünket a mi káptalanunk szokásos és hiteles pecsétjével megerősítve, ezt mindenképpen⁶⁶ kiadatjuk, és kiadását – a közös⁶⁷ igazságtól indítatva – megengedjük.

Kelt Szent Márk evangélista ünnepén,⁶⁸ az Úr 1685. évében.
Felolvastatott a káptalanban.

⁶⁵ tanúsítványként

⁶⁶ minden módon

⁶⁷ mindenkire vonatkozó, általános, mindenkire érvényes, mindenki javát szolgáló

⁶⁸ április 25.

MELLÉKLET

Település neve	Betűhű átírat	A település mai neve, puszta esetén elhelyezkedése	Megye (régi/mai)
Acsa	Acsa	Somogyacsa	Somogy
Adorján	Odorián	Tamási	Tolna
Akali	Akali	Balatonakali	Zala/Veszprém
Andocs	Andocs	Andocs	Somogy
Apáti	Apati	Kisbárapáti	Somogy
Babod	Babod	Somogybabod	Somogy
Bálványos	Bálványos	Bálványos	Somogy
Bán	Bán	Nagyszékely	Tolna
Bedeg	Bedeg	Bedegkér	Tolna/Somogy
Berhida	Berhida	Berhida	Veszprém
Boldogasszony-dörgicse	Boldogh Asszony Dörgicse	Dörgicse	Zala/Veszprém
Bonnya	Bonia, Bonya	Bonnya	Somogy
Buzsák	Bucsák	Buzsák	Somogy
Csablény	Csanleni	Dalmand	Tolna
Csepely	Csepel	Nagycsepely	Somogy
Csesznek	Csesznek	Csesznek	Veszprém
Csobánc	Csobáncz	Gyulakeszi	Zala/Veszprém
Csoknya	Csoknia	Mezőcsokonya	Somogy
Devecser	Devecser	Devecser	Veszprém
Dombóvár	Dombó vára	Dombóvár	Tolna
Dorog ⁶⁶	Dorogh	Ozora	Tolna
Dörnye	Dörny, Dörnye	Dörnye/Drnje	Kapronca-Körös (HR)
Döröcske	Döröcske	Somogydöröcske	Tolna/Somogy
Dúzs	Dusad, Dusd	Dúzs	Tolna
Egres	Egeres	Somogyegres	Somogy
Endréd ⁶⁷	Endréd	Balatonendréd	Somogy

⁶⁶ Tolna megyében négy Dorog volt. Kis- és Nagydorog (ill. ezek előzménye), továbbá Ozora határában (Meződorog) és Pincehely határában. Mivel a dorogi embereket szentmártoniak, szokolyiak és Szokoly társaságában említik, ezért minden bizonnyal az Ozorához közeli Dorogról lehet szó. ENGEL 2001, TO-123-1; K. NÉMETH 2015, 85–87.

⁶⁷ A térségben két Endréd nevű település is létezett, a somogyi Endréd város és a tolnai Szokolyendréd. ENGEL 2001, TO-169-1; K. NÉMETH 2015, 93–95.

Település neve	Betűhű átírat	A település mai neve, puszta esetén elhelyezkedése	Megye (rég/mai)
Esztergom	Esztergom	Esztergom	Esztergom/Komárom-Esztergom
Értény	Erten	Értény	Tolna
Felsődörgicse – azonos Szentpéterdörgicsevel	Fölső Dörgicse	Dörgicse	Zala/Veszprém
Fok	Fok	Siófok	Veszprém/Somogy
Fokszabadi	Fok szabadi	Balatonszabadi	Veszprém/Somogy
Fonó	Fono	Fonó	Tolna/Somogy
Fonyód	Fonód	Fonyód	Somogy
Füred	Füred	Kaposfüred	Somogy
Fűzfő ⁶⁸	Füszfő	Balatonfűzfő	Veszprém
Gadács	Gadács	Gadács	Tolna/Somogy
Gamás	Gamás	Gamás	Somogy
Gerezd	Gerezd	Somogyacsa	Tolna/Somogy
Gölle	Göllye, Gellye	Gölle	Tolna/Somogy
Györk	Györk, Győrű	Szőlőgyörök	Somogy
Győr	Győr	Győr	Győr-Moson-Sopron
Gyugy	Giurgi	Gyugy, korábban Tótygyúgy	Somogy
Gyula	Gyula	Gyulaj	Tolna
Henye	Henye	Tamási	Tolna
Hetes	Hetess	Hetes	Somogy
Hékút	Hékut	Iregszemcse	Tolna
Hidegkút ⁶⁹	Hidegkut	Keszőhidegkút	Tolna
Hídvég	Hídvég	Szabadhídvég	Somogy/Fejér
Jád	Jád	Somogyjád	Somogy
Jovánca	Iváncz	Gyulaj	Tolna
Kenese	Kenese	Balatonkenese	Veszprém
Keszi ⁷⁰	Keszi, Ráckeszi	Keszőhidegkút	Tolna

⁶⁸ Nem eldönthető, hogy a települést vagy egyszerű helynevet (földrajzi nevet) értenek alatta.

⁶⁹ Tolna megyében két Hidegkút falu volt, a mai Törökoppány, ill. Keszőhidegkút határában. A szövegösszefüggés alapján az iratban a koppányi határban lévő, mára elpusztult Hidegkút szerepel. K. NÉMETH 2015, 149–150.

⁷⁰ Tolna megye területén két Keszi feküdt, az egyik a mai Magyarkeszi, a másik Keszőhidegkút határában. A dokumentumban említett Keszi, Ráckeszi falu minden bizonnyal az utóbbival azonos, mert Dorog, Kis- és Nagymajsa, Pincehely és Németi társaságában kerül elő. ENGEL 2001, TO-123-6; K. NÉMETH 2015, 149–150, 193.

Település neve	Betűhű átirat	A település mai neve, pusztá esetén elhelyezkedése	Megye (régi/mai)
Keszthely	Keszthel	Keszthely	Zala
Kiliti	Kilithi	Balatonkiliti	Somogy
Kismajsa ⁷¹	Kismajsa	Regöly	Tolna
Kismága	Kis Mága	ismeretlen	
Kistava	Kistava	Szakály	Tolna
Kisvejke	Kis veike	Kisvejke	Tolna
Koppány	Koppany	Törökkoppány	Tolna/Somogy
Koroncó	Koronczo	ismeretlen ⁷²	
Kovászna ⁷³	Kovászna	Karád	Somogy
Kóny	Kóny	Nagykónyi	Tolna
Kőröshegy	Kőröshegy	Kőröshegy	Somogy
Látrány	Látran	Látrány	Somogy
Lengyeltóti	Lengyel Tóti	Lengyeltóti	Somogy
Légrád	Légrád	Légrád	Kapronca-Körös (HR)
Marosd	Marosd	Somogyszil	Tolna/Somogy
Meggyesürög	Meggyes Ürögh	Nagykónyi	Tolna
Mernye	Merne	Mernye	Somogy
Micski	Micski	ismeretlen ⁷⁴	
Miklósi	Miklósi	Miklósi	Somogy
Nagymága	Nagy mága	ismeretlen	
Nagyvejke	Nagy veike	Nagyvejke	Tolna
Nágocs	Nágocs	Nágocs	Somogy
Németi	Németi	Tolnanémedi	Tolna
Nikla	Mikla	Nikla	Somogy
Orci	Orczi	Orci	Somogy

⁷¹ A középkori települések között csak Alsó- és Felsőmajsa ismert.

⁷² Somogy, Tolna és Baranya megyékben nem volt ilyen nevű falu (lásd: ENGEL 2001; K. NÉMETH 2015). Szóba jöhet még Koromszó, melyből Tolna megyében kettő is volt (K. NÉMETH 2015, 203–205), a mai Pincehely, illetve Máza határában. A Máza határában lévő Koromszó közel is fekszik Mecskéhez, de a defterek már nem említik, és 17. századi túléléséről sincs adatunk, ezért kizárt, hogy az iratban ezt a falut említenék. 1698-ban Jány apát varasdi és fekedí pusztája után *Koromszou, Bokor, Mecske és Kispall* pusztákat említik (MNL Urbaria et Conscriptioes 37: 54), az irat tehát egyértelműen egy Koromszó nevű faluról tud, de kétséges, hogy ez a falu valóban létezett-e.

⁷³ Pusztult hely Karád határában.

⁷⁴ Feltehetőleg a mai Erdősmecke (korábban Rácmecske) rác előzménye, mely a jelzett időszakban a bátai (egyszersmind csornai) apátúrság szomszédságában feküdt. 18. század elején Mitskének nevezik (BML Inquisitiones IV. 1. p. 3. XVI. 306. 1753.).

Település neve	Betűhű átírat	A település mai neve, puszta esetén elhelyezkedése	Megye (rég/mai)
Oroszi	Oroszi	Szabadhídvég	Somogy/Fejér
Osztopán	Osztopán	Osztopán	Somogy
Ozora	Uzora	Ozora	Tolna
Ősi	Ősi	Tengőd	Tolna/Somogy
Őszöd	Őszöd	Balatonőszöd	Somogy
Pápa	Pápa	Pápa	Veszprém
Pél ⁷⁵	Pél	Udvari	Tolna
Pincehely	Pincehel	Pincehely	Tolna
Pula	Pulyán	Kapospula	Tolna
Pusztapél ⁷⁶	Pusztapel	Udvari	Tolna
Regöly	Regel	Regöly	Tolna
Som	Som	Som	Somogy
Somodor	Somodor	Somodor	Somogy
Sümeg	Sümeg	Sümeg	Veszprém
Szakály	Szakál	Szakály	Tolna
Szarvasd	Szarvasd	Dombóvár	Tolna
Szántó	Szántó	Koppányszántó	Tolna
Szántód	Szántód	Szántód	Somogy
Szárszó	Szárszó	Balatonszárszó	Somogy
Szekszárd	Szekszárd	Szekszárd	Tolna
Szentgál	Szentgál	Szentgál	Veszprém
Szentjakabfa	Szent Jakabfa	Szentjakabfa	Veszprém
Szentmárton ⁷⁷	Szentmárton	Nagyszokoly	Tolna
Szentmiklós	Szentmiklós	Szólád	Somogy
Szentpéter-dörgicse (Felsődörgicsevel azonos)	Szentpéter Dörgicse	Dörgicse	Zala

⁷⁵ Tolna megyében három Pél település létezhetett. Teveltől északnyugatra, középkori írásos előzmények nélküli falu, a másik kettő Udvari határában: Erdőpél és Egyházaspél. Az iratban szereplő Pél Székely és Bán falvakkal együtt szerepel, tehát minden bizonnyal az Udvari határába eső két falu valamelyike lehetett. ENGEL 2001, TO-175-1; K. NÉMETH 2015, 95, 294–295. A mai Szabadhídvég határában is létezett egy Pél nevű falu, ami a forrás keletkezése idején Somogy megyéhez tartozott.

⁷⁶ Mivel Bottka Ferenc javai között tartják számon, ezért vagy azonos az iratban szereplő Pél faluval, vagy annak hasonló nevű, de elpusztult szomszédja volt.

⁷⁷ A középkori Tolna északnyugati részén két Szentmárton volt, az egyik Tamási, a másik Nagyszokoly mai határába esik. Az iratban említett Szentmárton feltehetően a Szokollyal és Doroggal együtt említett, ma Nagyszokoly határába eső faluhely lehetett. ENGEL 2001, TO-120-2; K. NÉMETH 2015, 336–337.

Település neve	Betűhű átírat	A település mai neve, puszta esetén elhelyezkedése	Megye (régi/mai)
Szécsisziget	Szécsi sziget	Szécsisziget	Zala
Szigliget	Szigliget	Szigliget	Zala
Szil	Szil	Somogyszil	Somogy
Szokoly	Szokoly, Szokol	Nagyszokoly	Tolna
Szólád	Szollád, Szolad	Szólád	Somogy
Szorosad	Szorosád	Szorosad	Tolna/Somogy
Szőlóslak	Szőlós Lak	Szőlőskislak	Somogy
Tab	Tab	Tab	Somogy
Tamási	Thamási	Tamási	Tolna
Tapolca	Tapocza	Tapolca	Zala/Veszprém
Taszár	Taszár	Taszár	Somogy
Tád	Tád	Regöly	Tolna
Tárkány	Tárkány	Szakály	Tolna
Teleki	Teleki	Teleki	Somogy
Tengőd	Tengőd	Tengőd	Tolna/Somogy
Tihany	Tihan, Tihany	Tihany	Veszprém
Tóti	Tóti	Lengyeltóti	Somogy
Turi	Turi	Somogytúr	Somogy
Vámos	Vámos	Somogyvámos	Somogy
Vázsony, Vázsonykő	Váson, Vásony, Vásonkeő	Nagyvázsony	Zala/Veszprém
Veszprém	Weszprém, Weszprim, Beszprém	Veszprém	Veszprém
Zalavár	Szalavár	Zalavár	Zala
Zics	Zics	Zics	Somogy

IRODALOMJEGYZÉK

- ENDREI 1989
ENGEL 2001
HEGEDÜS 1979
HETYÉSSY 1967
HOLUB 1974
K. NÉMETH 2015
MNYsz
R. VÁRKONYI 1964
TESz
- ENDREI Walter, *Patyolat és posztó*. Bp. 1989.
ENGEL Pál, *Magyarország a középkori végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. CD-ROM. Bp. 2001.
HEGEDÜS László, *Tolna megye nyugati felének települései (1580–1704)*. TTMT IX (1979) 5–103.
HETYÉSSY István, *A Nádasdy-uradalom gazdatisztjeinek termelési és elszámolási vitája 1623/24-ben*. Agrártörténeti Szemle IX (1967) 3–4. sz. 457–480.
HOLUB József, *Az újjáépülés megindulása Tolna megyében a török kiűzése után 1686–1703-ig*. TTMT V (1974) 5–124.
K. NÉMETH András, *A középkori Tolna megye települései*. Településtörténeti adattár. Kézirat 2015.
CZUCZOR Gergely – FOGARASI János, *A magyar nyelv szótára. I–VI*. Pest 1862–1874.
R. VÁRKONYI Ágnes, *Az ismeretlen Vak Bottyán*. Történelmi Szemle VII (1964) 1. sz. 181–183.
A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Főszerk. Benkő Loránd. Bp. 1967–1976.

RÖVIDÍTÉSEK

- MNL
TTMT
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.
Tanulmányok Tolna megye történetéből, Szekszárd

**Zeugenverhörung über die Zerstörung
des Süd-Transdanubiens zwischen 1683–1685**
(Quellenschrift)

Von 1683 bis 1685, nach der Befreiung von Wien, wurde das Landesteil zwischen Balaton und Kapos von den ungarischen, slowakischen und raizischen Soldaten aus den slawonischen und ungarischen (Plattensee-Hochland) Rittbergen wandalisch requiriert. Laut einer im Jahre 1685 aufgenommenen Zeugenaussage berichten 109 Zeugen ausführlich über die Größe der Zerstörung, sowie auch über den Handelsweg und Verwertung der durch die Räubereien erworbenen Güter. Die Zeugenaussage richtet unsere Aufmerksamkeit auf eine bisher unbekante Geschichte, welche einerseits einen neueren Beitrag zur Beurteilung der Größe der Zerstörung während der Türkenherrschaft liefert, andererseits die hinter den Handlungen der gegenüberstehenden Parteien steckenden alltäglichen Absichten und Motivationen anschaulich macht. Der Artikel stellt diese umfangreiche Arbeit mit Notizen, Ortsnamenregister und einer kurzen Begleitstudie dar.